

Yerel Tarih Araştırmalarında Kaynak Olarak Basının Kullanılması: Trabzon alışmaları rneği

Rahmi iek*

Giriş

Gazeteler, 17. yüzyıllarda Batı Avrupa’da ticari kapitalizmin ürünü olarak ortaya çıkmış bir iletişim aracıdır. Gazetenin kökenleri 14. yüzyılda Avrupa’da burjuvazinin kendi aralarındaki sorunların üzümünde ve ticari bilgileri iletmekte kullandıkları haber kğitlerinin kullanım biçiminden etkilenilerek matbaanın ve okuma-yazmanın yaygınlaşmasıyla daha yaygın kullanım alanı bulması sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir.¹ Haber kğitlerinden, gazeteye geçiş ve gazeteciliğin oluşum süreci, 16. yüzyılın sonlarından başlayarak 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürmüştür. Bu anlamda ilk haftalık gazeteler, 1609’da Augsburg, Strasbourg ve Wolfenbüttel gibi Alman Őehirlerinde yayınlanmıştır.² Batı’da teknolojinin gelişmesine bağlı olarak gazete ve gazetecilik farklı alanlarda gelişmeler gösterdi. Telgrafın yayınlaşması,³ telefonun kullanılması⁴ gazete haberlerinin doğruluk ve hızını artıran faktörler olarak görüldü. Yine bu gelişmelere bağlı olarak, batı sisteminde monarşilerden meşrutı monarşilere ve cumhuriyet rejimlerine geçişler gazeteciliği halkın en önemli bilgi edinme kaynaklarından biri konumuna getirirken, siyasi iktidarların denetim mekanizması halini alan, yönetim ve denetimde dördüncü kuvvet olarak ortaya çıkışını hazırlamış oldu.⁵

* Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Orta ğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Trabzon/TÜRKİYE ORCID: 0000-0002-1176-0000 DOI: 10.37879/9789751749994.2022.33

1 Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, İmge Kitapevi, Ankara 2015, s. 65-66.

2 John B. Thompson, “Haber Ticareti”, *İletişim Tarihi*, ed. David Crowley-Paul Heyer, Siyasi Kitapevi, Ankara 2014, s. 175.

3 Daniel Headrick, “Optik Telgraf”, *İletişim Tarihi*, s. 186-198.

4 Claude S. Fischer, “Telefon Liderliği Ele Geçiriyor”, *İletişim Tarihi*, s. 218-227.

5 Michael Schudson, “Yeni Gazetecilik”, *İletişim Tarihi*, s. 208-217.

Bu süreçte toplumsal ihtiyaçların farklılaşmasına dayalı olarak, haber gazeteciliği, magazin gazeteciliği, karikatür gazeteciliği gibi yeni türlerin oluşumu ortaya çıktı. Okuma-yazma oranının artmasına bağlı olarak gazetelerin toplum üzerindeki etkileri önemli ölçüde arttı. Siyasal anlamda gazetelerin etkin bir güç olarak kullanılması, 19. yüzyılda kendini göstermeye başladı. Hem siyasal iktidarlar, hem de muhalifler gazetenin toplumu etkileme gücünü kullanmaya başladılar.

Toplumsal değişim ve teknolojinin gelişimiyle değişim gösteren gazeteler, zaman içerisinde gazetecilik adını verdiğimiz bir mesleğin doğuşuna öncülük ettiler. Gazetecilik, kişilerin haber ihtiyacına cevap veren bir meslek olarak doğdu. Gazeteler vasıtasıyla sunulan haberin içeriği, bilgilendirme veya eğlence yüklü olabiliyordu. Gazetecilikte, basit bir tanımla sunulan içeriğe günlük dilde “haber” adı verildi. Gazetecilik, haber malzemesi sayılan enformasyonun toplanmasını, düzenlenmesini ve dağıtılmasını içeren bir işlem olarak ortaya çıktı. Gazeteci ise, erişmek istediği kitle için en önemli diye nitelendirdiği enformasyonu toplayarak haber yapan, kişileri ve toplumu düşünmeye sevk eden anlamında kullanıldı.⁶ Buna göre:

“Gazeteciliğin temel ilkelerinden biri, haber ile yorum arasında belirgin bir ayırım çizgisi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Buna karşılık, yorum ise yazarın, yayımlayanın veya yayın şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir. Haber yayını, gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu kanıtlanırlıdır. Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerinde yapılabilir. Yorum, subjektif olduğundan doğruluğu üzerinde eleştirilmez.”⁷

Gazete ve gazetecilik kavramları, haber verme açısından bakıldığında tek yönlü bir iletişimi belirler. Gazetelik yapanlar, araçları vasıtasıyla topladıkları haberleri geniş kitlelerin ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre düzenler ve yayarlar. Bu düzenlemeyi yapan gazeteci ve gazeteler, iletişim araçlarıncı çeşitli görüşleri gündeme getirerek, gündemi ve kamuoyunu oluşturmayı amaçlarlar. Bu açıdan bakıldığında; gazete ve gazetecilik toplumun üzerinde konuştuğu gündemi oluştururlar.⁸

Batı toplumunda gazete ve gazeteciliğin gelişimine paralel olarak; Osmanlı Devleti’nde ve Cumhuriyet Türkiye’sinde gazetecilik gecikmeli olarak Türk toplumunun haber alma kaynağı oldu. Osmanlı devletinde bütün re-

6 Tokgöz, *age.*, s. 110-111.

7 Tokgöz, *age.*, s. 111.

8 Tokgöz, *age.*, s. 111-112.

form hareketlerinde görüldüğü gibi gazeteciliğın Türk topluma girişi, devlet vasıtasıyla gerçekteşti. 1831 yılında *Takvim-i Vekayi*'nin yayınlanmasıyla bizde gazete yayını başlamış oldu. Resmi haberlerin yayınlandığı *Takvim-i Vekayi Gazetesi* bugün devam eden, resmi gazetenin başlangıcı oldu.⁹ Devlet sadece resmi gazete yayını ile sınırlı kalmayıp, yerel basın konusuna da öncülük etti. İlk olarak Fuat Paşa Beyrut'ta *Hadikat-ı Ahbar* isimli Arapça gazeteyi yönetimin resmi yayını haline getirerek, Türkçe-Arapça olarak ilk vilayet gazetesi yayınlanmıştı. Bu durum, 1964 yılında oluşturulan vilayet nizamnamesine dayalı idari yapılanmaların merkezlerinde, Vilayet Salname-leri yayınlanması yanında, bu vilayet merkezlerinde¹⁰ resmi vilayet gazetele-rinin yayınlanmasıyla sonuşlandı.

Osmanlı Devleti'nde resmi gazete yayınları dışında, özel gazetecilik ya-bancu dilde yayınlanan gazetelerle başlamıştır. İlk Fransızca gazete 1795 ve 1796 yılında Fransız Elçiliğı tarafından yayınlanmış olup, onu Napolyon'un Mısır seferi sırasında 1798-1799 arasında Mısır'da yayınladığı gazete takip etmiştir. Bunları İzmir ve Selanik'te 19. ve 20. yüzyılda yayınlanan Fransızca gazeteler takip etmiştir.¹¹ İngilizce yayınlanan ilk yabancı gazete *Levant He-rald* 1858'de, Almanca yayınlanan *Osmanischen Post* 1890'da, Osmanischer Lloyd 1908'de, İtalyanca yayınlanan ilk gazete 1838'de, Rusça yayınlanan beş gazete mütareke döneminde yayınlanmıştır. Bunlar dışında Arapça ola-rak yayınlanan yabancılar tarafından çıkartılan birçok gazete başta Beyrut olmak üzere Osmanlı topraklarında 19. yüzyıldan itibaren yerel yayın or-ganları olarak yayın faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹² Bir kısmı yerli Osmanlı vatandaşları tarafından yerel olarak çıkartılan ve Osmanlı toplumunun bir parçasını oluşturan gruplarca Rumca, Ermenice, Yahudi dilleri (Ladinove Raşi), Bulgarca, Farsça, Arnavutça, Çerkesçe, Kürtçe, Sırpça, Çingenece, Hırvatça, Romence, Gürcüce, Urduca gazete ve yayınların varlığı 19. yüz-yıldan başlamak üzere 20. yüzyılda II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yerel olarak yayınlanmışlardır.¹³

Türkçe bağımsız fikir gazeteciliğı ise; 21 Ekim 1860 yılında yayınlanan *Tercüman-ı Ahval* le başlamıştır. Bunu Genç Osmanlıların çıkarmış oldukla-

9 Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriğı*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul 2010, s. 11-12.

10 Koloğlu, *age.*, s. 20-21'de Vilayet merkezleri ve yayınladıkları gazetelerin listesi tarih sırasına göre yer almaktadır. Bu tabloya göre; Trabzon'da vilayet gazetesi, Türkçe-Rumca olarak 1869 yılından itibaren yayınlanmaya başlamıştır.

11 Koloğlu, *age.*, s. 30-34.

12 Koloğlu, *age.*, s. 35-41.

13 Koloğlu, *age.*, s. 42-52.

rı diğer gazeteler takip etmiştir.¹⁴ Genç Osmanlılarla başlayan özel gazetecilikle birlikte, ilk basın yasaları da oluşturulmaya başlamıştır. Basın üzerinde başlayan sansür ve düzenlemeler, Abdülaziz ve II. Abdülhamit döneminde artarak devam etmiştir. II. Abdülhamit döneminde siyasal basın tamamen susturulurken, onun yerini İttihat ve Terakki Örgütünün yurt dışı basını almıştır.¹⁵ II. Abdülhamit dönemi basını siyasal olmaktan ziyade kültürel bir basın haline gelmiştir. Osmanlı'da özel basının çıg gibi büyümesi ise II. Meşrutiyet dönemine rastlar. Orhan Koloğlu II. Meşrutiyet dönemi basını hakkında değerlendirme yaparken Şu bilgilere yer vermektedir:

“1908'de İkinci Meşrutiyete Osmanlı toplumu, kültürel açıdan daha birikimli, ama siyaset açısından basın mesleği konusunda deneyimsiz olarak girdi. Basının temelini oluşturan haber kovalama alanında bile bir yapılanması yoktu. Otuz yıldır tartışmamaktan gelen bir tutuklulukla mesaj vermenin ya da fikirlere karşı çıkmanın adabını da bilmiyordu; zira yurt dışında çıkan yayınlar sadece suçlamaya ve yermeye alışlardı. Böyle bir ortamda 1908'de birden bire, batı dünyasında bile zor rastlanır bir özgürlükle tartışmaya daldılar. Bunun arpık bir basın yapısı oluşturması doğaldı.”¹⁶

Koloğlu'na göre; 1908 sonrasında basın sektöründe büyük patlama yaşanmıştır. Ona göre; II. Abdülhamit dönemiyle karşılaştırıldığında İstanbul'da genel basın 7 misli, Türkçe gazete sayısı ise 13 misli artmıştır.¹⁷ Aynı lde belki de daha fazlasıyla Osmanlı'nın taşra kentlerinde yerel basının, devlet eliyle çıkartılan Vilayet Salnameleri ve Vilayet Gazeteleri dışında ilk defa zel Türkçe basınla tanışmıştı. İstanbul basınında Ahmet Emin Yalman dışında gazetecilik eğitimi almayan gazeteciler¹⁸ tarafından yürütülen Osmanlı Türkçe basının yürütücüleri çeşitli mesleklerden insanlardan oluşmaktaydı. Bunların büyük bir çoğunluğu matbaa işleriyle uğraşanlarla, devlet memurlarıdır. II. Meşrutiyet basının içerisinde bulunduğu durum, meslekleşme açısından Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Meslek adamı olarak gazetecilik yapanların sayısı özellikle yerel

14 Koloğlu, *age.*, s. 60-76.

15 Sansür dönemi olarak nitelendirilen Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemi basın hakkında Ziya Fahri Fındıkoğlu tarafından oluşturulan özel basın listesi için bk. Koloğlu, *age.*, s. 115-117.

16 Koloğlu, *age.*, s. 220.

17 Koloğlu, *age.*, s. 222.

18 Gazeteciliği meslek olarak benimsemiş Yunus Nadi (Abaloğlu), Hüseyin Cahit (Yalçın), Necmettin Sadık (Sadak), Ali Naci (Karacan) dışında sınırlı sayıda gazetecinin varlığından göz edilmektedir. Koloğlu, *age.*, 247-248; Cumhuriyet döneminin başlarında gazetecilikle ve gazetecilik eğitimi ile ilgili düzenlemeler konusunda bk. Korkmaz Alemdar, *İletifim ve Tarih*, İmge Kitapevi Yay., Ankara 1996, s. 29.

basında yok denecek boyuttur. Muhabirlik mesleği ise hemen hemen hiç yok gibidir. Gazetelerin muhabir kullanımı Cumhuriyet'in 1950'li yıllarında başlanmıştır. Bu nedenle haberlerin büyük çoğunluğu ajanslar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu ajansların başında da 6 Nisan 1920 tarihinde kurulmuş olan Anadolu Ajansı gelmektedir.¹⁹ Osmanlı döneminde ise basın yabancı ajanslar vasıtasıyla haber yayınlarında bulunmaktaydı. Bu ajanlar arasında Reuter, Havas ve Wolf bulunuyordu.²⁰ 1911 yılında hükümet Osmanlı Ajansı adıyla yabancı ajanslarla ortak bir kuruluş oluşturmuştu. I. Dünya Savaşı sırasında ise bu ajans kapatılarak, Milli Ajans adıyla yeni bir yapı oluşturulmuştur, fakat işler yürümeyince Havas ve Reuter Ajanslarından faydalanılarak, "Türkiye-Havas- Roter" Ajansı kurulmuştur.²¹

II. Meşrutiyet dönemi yerel gazeteciliği, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemi koşullarını oluşturmuş bir gazetecilik geleneğine sahiptir. Bu araştırmada; Trabzon'da II. Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemi yerel basını, 1908-1950 tarihleri arasındaki basın organları, özellikleri ve bunlarından mevcut olan koleksiyonlarının tarihçiler tarafından kullanım biçimleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada Tarihsel araştırma yöntemine dayalı tarama tekniği kullanılarak, seçilen bazı araştırmalarda yerel basının kullanıma biçimi açıklanmıştır. Ayrıca bu kullanım biçimlerinden hareketle yerel basının kullanımını üzerine bazı önerilerde bulunulmaktadır.

Trabzon'da Yerel Basın (1908-1950)

Osmanlı taşrasında basının gelişmesinde etkili olan gelişmelerden biri, Abdülaziz döneminde Osmanlı vilayet merkezlerinde birer vilayet matbaası kurulması kararının alınmasıyla başlamıştı. Trabzon merkezde 1868 yılında kurulan matbaa, 1869 yılında ilk Türkçe gazete olan Trabzon Vilayet Gazetesini, bu tarihten itibaren yayınlamaya başlamıştır.²² Trabzon Vilayet gazetesi ve matbaası, Trabzon'da basın ve yayın hareketinin oluşmasındaki en büyük etmenlerden biridir. Buradan yetişen pek çok kişi hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde Trabzon yerel basınının etkin kişileri olmuşlardı.²³

19 Alemdar, *age.*, s. 58-60.

20 Alemdar, *age.*, s. 60.

21 Alemdar, *age.*, s. 60-61.

22 Cumhuriyet Odabaşoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yaşantısı, Tarihsiz Trabzon*, s. 7-8; *Trabzon Vilayet Gazetesinin* ilk sayısı 13 Nisan 1869 tarihini taşımaktadır. Vilayet Gazetesi aralıklarla yayınına 1916 Rus işgaline kadar devam ettirmiştir. Hüseyin Albayrak, *Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009*, Trabzon İli İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 1.

23 Önder Küçükerman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Yayıncı Kitabı Hamdi Efendi ve Trabzon*, Boyut Yay., İstanbul 2014, s. 92-107.

Trabzon'da özel Türkçe basının öncüsü, II. Meşrutiyet dönemi öncesinde 1885 tarihinde Mehmet Nuri ve Ahmet Fehmi Efendi'nin çıkarmış oldukları *Saadet* ile 1897 yılında Şatırzade Osman Bey'in imtiyazını aldığı *Karadeniz*²⁴ gazetelerdi.²⁵

II. Meşrutiyet döneminde Trabzon basını, dönemin siyasal akınları ve siyasal partilerinin faaliyetlerine paralel olarak; Trabzon'da siyasal söylemler oluşturmayı amaçlayan bir karaktere sahiptir. Fakat yerel basın sadece siyasetle sınırlı kalmadan bölgede kültürel öğelerin gelişimine de öncülük etmiştir. 1908 yılından başlamak üzere Trabzon'un işgal edildiği 1916 yılına kadar geçen süre içerisinde 30 civarında Türkçe gazete ve derginin yayınlanmıştır.²⁶ Bunların dışın da aynı dönemde 25 Rumca ve 13 Ermenice gazete ve derginin yayınlandığı bilinmektedir.²⁷ Ayrıca II. Meşrutiyet döneminde Eyüpzade Osman Nuri *Orient* adıyla Fransızca bir dergi, 1916-1918 döneminde ise Rus işgali döneminde iki Rusça gazete yayınlanmıştır²⁸.

Rus işgali yıllarında tamamen dağılan yerel basın, tekrar faaliyete 1918 sonrasında başlamıştır. 1918-1925 döneminde; dönemin siyasal gelişmelerine paralel olarak ortaya çıkan Trabzon yerel basını, milli hareketin gelişimine uygun olarak Hürriyet ve İtilafçılık- İttihat ve Terakki çekişmesinden²⁹ Milli Mücadele basınına doğru bir gelişme göstermiştir. Bu süre içerisinde yani 1918-1923 tarihleri arasında 16 gazete ve dergi yayınlanmıştır. 1919 Eylül ayından itibaren basında yer alan aykırı sesler (İtilafçılar ve İttihatçılar) ortadan kalkarken, yerini milli hareketi destekleyen bir basına terk etmeye başlamıştı.³⁰ Bu süreç Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasına kadar devam edecektir. Yani 1920-1922 dönemi Trabzon yerel basını tek ses olma özelliği taşımaktadır. 1922 ve sonrasında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti içerisinde başlayan tartışmalar, Trabzon yerel basınında ayırım çizgisinde yeni bir merhale başlatmıştır. Trabzon MHC içerisindeki çekişmeden doğan fikri ayrılığın basında da temsilcileri oluşmuştur. Faik Ahmet Barutçu'nun *İstikbal Gazetesi*³¹ ile karşısında yer alan Ali Becil'in çıkarmış

24 Yayınlanıp yayınlanmadığı bilinmemektedir.

25 Hüseyin Albayrak, *Basın-I*, s. 25-26.

26 Hüseyin Albayrak, *Basın*, s. 27-140; Cumhuriyet Odabaşıoğlu, *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928*, Karadeniz Gazetesi ve Matbaası Yay., Trabzon 1987, s. 9-13.

27 Albayrak, *Basın-I*, s. 580-593; Odabaşıoğlu, *Gazete*, s. 12-13.

28 Albayrak, *Basın-I*, s. 594-600.

29 İsmail Akbal, *Milli Mücadele'de Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yay., Trabzon 2008, s. 73-153.

30 Albayrak, *Basın-I*, s. 141-278.

31 Mesut Çapa, "Milli Mücadele'de İstikbal Gazetesi" *Atatürk Yolu*, 3/10 (1992), s.133-168.

olduğu *Güzel Trabzon Gazetesi* arasındaki çekişme zaman içerisinde siyasal oluşumlarla paralel bir çizgi takip etmiştir. 1923 yılında *Güzel Trabzon Gazetesi*, *Halk Gazetesi* adını alarak, Trabzon'da Cumhuriyet rejiminin ilanı sonrasında ilk yayın imtiyazı alan gazete olma özelliğine sahiptir. *Halk Gazetesi*, Eylül 1923'te kurulan Halk Fırkasının yerel basındaki sesi olurken, Milli Mücadele döneminin en önemli yayın organı olan *İstikbal Gazetesi* Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının destekçileri arasında yer alacaktır.³²

Cumhuriyet döneminde ulusal basında olduğu gibi, Trabzon yerel basınında da basının gelişimi açısından dönüm noktalarından biri 1925 Takrir-i Sükûn dönemidir. 1925 yılında çıkartılan "Takrir-i Sükûn Kanunu" birçok basın organının kapanmasıyla sonuçlanmıştı. Bu dönemde yani 1923-1929 döneminde Trabzon'da çeşitli tarihlerde yayınlanan ve kapanan 16 gazete ve dergi bulunmaktadır. Bunlardan çok azı siyasal nitelikli gazete ve dergi olma özelliği taşımaktadır. Siyasal gazete olarak yayın faaliyetini bu dönemde yürüten tek gazete, Bekir Süküti Kulaksızoğlu tarafından 16 Eylül 1924 tarihinde yayınlanmaya başladığı *Yeni Yol Gazetesi*'dir. *Yeni Yol Gazetesi*, hem Takrir-i Sükûn döneminde hem de daha sonraki dönemlerde yayın faaliyetini uzun bir dönem sürdüren tek gazete olma özelliğine sahiptir.³³ Bu dönem içerisinde yayın faaliyetinde bulunan diğer gazete ve dergilerin birçoğu resmi veya yarı resmi kurum ve kuruluşlar tarafından çıkartılmış yayınlardır. İçeriklerine bakıldığında kültür ve ekonomi ağırlıklı yayınlar olduğu görülür.

Takrir-i Sükûn döneminin 1929 yılında sona vermesi ve arkasından Türkiye'nin çok partili bir hayatı tekrar denemeye karar vermesi üzerine, 1930'lu yıllarda geçmişin hareketli ortamından uzakta olsa Trabzon'da tekrar yerel basında canlanma olacaktır. Yeni basını etkileyen iki temel neden bulunmaktadır: Bunlardan birincisi; kısmen de olsa "Takrir-i Sükûn" sonrası ortamının söz ve yazı hürriyeti, ikincisi ise 1932 sonrası kurulan Halkevleri çevresinde oluşmaya başlayan aydın-memur tabakasının entelektüel bir faaliyet alanı olarak siyaset dışı kültürel ve sanatsal yazım hayatına yönelmesidir. Bu iki faktör 1932-1945 dönemi Trabzon yerel basınına etkilemiştir. Çıkan gazete ve dergilerde bu iki özelliğin yansımalarını görmek mümkündür.

1929 sonrası yeni Türk alfabesinin devreye girmesinden itibaren, 1945 yılına kadar geçen dönem içerisinde yayın faaliyetini sürdüren gazete ve dergiler şunlardır:

32 Veysel Usta, "Trabzon'da Terakkiperver Fırkanın Kuruluşu", *Tarih ve Toplum*, S 126 (1994), s. 29-30.

33 Albayrak, *Basın-I*, s. 299-311; *Yeni Yol Gazetesi* 1924 yılında başladığı yayınlarını her ne kadar zaman zaman el değiştirse 1966 yılına kadar sürdürmüş Trabzon'da Cumhuriyet döneminin en uzun süreli yayın organlarından biridir.

Olacay/İkbal Gazetesi: 1909 yılında Osman Nuri Eyüpoğlu tarafından yayınlanan gazete savaş nedeniyle 1915'te yayınına ara vermiştir. 1919 yılında tekrar yayınlanmaya başlanan gazete yeni harflerle "Olca" adıyla 1928 sonrasında yayını sürdüren gazete; 1948 yılına kadar faaliyetini sürdüren uzun dönemli yayın organlarından biri olmuştur.³⁴

Yeni Yol Gazetesi: 16 Eylül 1924 Yılında yayın hayatına başlayan gazete, Bekir Süküti Kulaksızoğlu tarafından çıkarılmaktadır.³⁵ Hem tek partili hem de çok partili dönemin yayın organlarından biridir. Yayın faaliyetini 1966 yılına kadar devam ettirmiştir.

Halk Gazetesi: 8 Ekim 1933 yılında yayınlanmaya başlanan gazete, 1943 yılına kadar Arif Barutçu tarafından çıkartılmıştır. 1943 yılında dış doktoru Cemil Hulusi Bulak tarafından "Yeni Halk Gazetesi" adıyla yayınlanmıştır. 21 Mayıs 1943-11 Ocak 1944 tarihlerinde bu isimle yayınlanan gazete, bu tarihten sonra tekrar "Halk Gazetesi" adını alarak 1946 sonrasında gazetenin sahibi Ali Kalkan ve mesul yazı işleri müdürlüğünü Hulki Nemlioğlu yürütmüştür. 1963 yılına kadar yayın faaliyetlerini sürdürmüştür.³⁶

1925-1945 döneminin siyasal içerikli yayın faaliyetini yürüten bu üç gazete dışında Trabzon'da kısa süreli bazı yayın faaliyetleri de gerçekleşmiştir. Bunlar arasında 1930 yılında Serbest Fırka deneyimini döneminde yayınlanan; Hayri Eyüpoğlu'unun çıkarmış olduğu ve yaklaşık yirmi sayı yayınlanan *Serbest Seda Gazetesi*, 1931-1933 yılları arasında yayınlanan ve Arif Barutçu tarafından çıkartılan *Reklam Gazetesi* yer alır.³⁷

1944 yılında ulusal basında hareketlenmenin yansımalarına paralel olarak, Trabzon'da yerel gazete ve dergi basımında bir hareketlenme görülür. 1944 yılında Trabzon basın hayatına katılan gazeteler şunlardır: *Tahsil Gazetesi*, Sadi Rıza Altıkulaç ve Bekir Hartamas tarafından üç sayı olarak çıkmıştır. *Horoz Gazetesi*, Cevdet Alap tarafından kısa süreli bir yayın olarak *Halkevleri Dergisi İnan*'ın bir uzantısı olarak yayınlanmıştır.³⁸ *Akçaabat Gazetesi*, Avukat Vesim Eyüpoğlu tarafından yayınlanan gazete, Akçaabat Halkevi'nin yayın organı olarak 1944-1948 tarihleri arasında on beş günde bir toplam 93 sayı olarak yayınlanmıştır. Gazetenin etkin yazarları arasında Akçaabat Halkevi'nin genç kuşak aydınları yer almaktadır. Bunlar içerisinde yer alan Bilal

34 Albayrak, *Basın-II*, s. 1-21.

35 Albayrak, *Basın-II*, s. 22-54.

36 Albayrak, *Basın-II*, s. 62-78.

37 Albayrak, *Basın-II*, s. 57-62; gazete ekonomi ve reklam ağırlıklı olarak yayınlanmıştır.

38 Albayrak, *Basın-II*, s. 79.

Akıncı, Mahmut Üstün gibi isimler Trabzon'da yerel gazeteciğin gelişinde etkin olan isimlerdir.³⁹

Türkiye'nin çok partili sisteme karar verdiği 1945 yılına gelinceye kadar, Trabzon yerel basınının siyaset-basın ilişki içerisinde II. Meşrutiyet döneminden itibaren yaşamış olduğu önemli bir deneyim vardır. Bu deneyimin uzantısı olan üç gazete⁴⁰ 1945-1950 dönemi siyasal gelişmeleri içerisinde kendi siyasal çizgilerini oluşturarak, basın faaliyetini sürdürürken, yeni basın organları da tıpkı II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele döneminde olduğu gibi basın-yayın hareketinin içerisindeki yerlerini almışlardır.

Çok Partili Döneme Geçişte Trabzon Basını

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Türkiye çok partili hayata geçiş konusunda bazı adımlar atmaya başladı. Özellikle; 1944 sonrasında CHP grubu içerisinde ve basında meydana gelen gelişmeler çok partili yapının habercisi oldu. Bu durum 1945 Temmuz'unda Milli Kalkınma Partisi'nin ve Ocak 1946 yılında ise CHP grubundan ayrılanların oluşturduğu Demokrat Parti'nin kuruluşuyla yeni bir merhale kazandı.⁴¹

Çok sesli ve çok partili bir yapı oluşurken, yeni siyasal yapılanmanın halkla diyalog kurulasında en önemli gücü basın olacaktı. Gerek ulusal basın, gerekse yerel basın 1945 sonrasında oluşan siyasal yapılanmaya uygun bir gelişim çizgisi göstermiştir. Genel Türkiye siyasetinde meydana gelen gelişmelerin Trabzon yerel basınına yansımaları, görünürde iki şekilde kendini gösterdi. Bunlardan birincisi tek partili yapının yayın organlarının yeni yapılanmada kendi yönlerini belirlemeleri ve arayışları. İkincisi ise 1944 sonrası başlayan demokrasi taleplerine bağlı olarak oluşan siyasal ortamda yeni basın organlarının yayın faaliyetine başlamasıdır.

Trabzon'da 1945 yılında, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerini kesintiye uğramadan sürdüren üç gazete bulunmaktaydı. *Halk*, *Yeni Yol* ve *Olçay* gazeteleri.⁴² Her üç gazete de "Tek Partili" dönemde, dö-

39 *Akçaabat Gazetesi*, 1 Haziran 1944- 30 Ağustos 1948 sayıları, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi.

40 *Yeni Yol*, *Halk* ve *Olçay* gazeteleri.

41 Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yay., İstanbul 1998, s. 50-63.

42 Osman Nuri Eyüpoğlu tarafından yayınlanan *Olçay Gazetesi*, 1909 yılında "İkbal" adıyla yayın hayatına başlamıştı. Gazete II. Meşrutiyet döneminde Trabzon'daki İttihatçıların destekçileri arasında idi. Milli Mücadele döneminde yayın faaliyetine tekrar başlayan gazete Milli Mücadele'yi desteklemiş ve 1923 sonrasında ise CHP'nin destekçi organı olarak yayın politikasını devam ettirmiştir. 1935 "Olçay" adıyla yayınlarına devam eden gazete çok partili

nemin koşullarına uygun bir yayın faaliyeti sürdürmüşlerdi. 1945 sonrasında ise yeni politik yapıya uygun olarak *Halk Gazetesi* ve *Olca Gazetesi* CHP'nin bölgedeki sesi olma durumunu korurken, Yeni Yol Gazetesi CHP'den ayrılarak, DP'ye geçen yerel siyasetçilerin sesi haline gelmiştir.

Tek parti döneminden çok partili döneme geçişte yayın faaliyetini sürdüren üç gazeteden ikisi *Yeni Yol*⁴³ ve *Halk* gazeteleri 1945 sonrasında siyasal çekişmelerinde kendilerine yeni bir yol oluşturacaklardır. *Yeni Yol Gazetesi* ulusal siyaset içerisinde 1945 yılında CHP'den kopan ve DP'yi kuran liderlerle aynı görüşleri paylaşarak yayın politikasını; CHP liberal kanat⁴⁴ ekolünden DP'ye doğru kaydıracaktır. *Yeni Yol*, bu politik değişime paralel olarak 1945-1950 döneminin Trabzon basınında DP'nin siyasal savunucu rolünü üstlenmiştir. *Halk Gazetesi*⁴⁵ ise 1945 sonrasında CHP içerisinde oluşan yeni hizipleşmede genel olarak "Sağ-Sol" çekişmesi gibi görünen hizipleşmede sağ grubun yanında yer almıştır. 1946 seçimleri sonrasında ise Recep Peker grubunun politik çizgisini takip eden gazete, CHP içerisinde⁴⁶ 1947 kongresi sonrası oluşan liberal söylemler karşısında da devletçi bir tavır sergilemiştir.

Bu iki gazete dışında; 1945-1950 döneminde çok partili yapının gereği olarak oluşan yeni yerel basın organları içerisinde kısa süreli yayın faaliyetini sürdüren bir yerel basın oluştu. Trabzon'da basın hayatına yeni katılan ve uzun soluklu olamayan gazeteler; *Yeni Haber*⁴⁷, *Dikkat*,⁴⁸ *Doğru Yazar*,⁴⁹ *Hedef*⁵⁰, *Halk Sesi*,⁵¹ *Yeni Of*⁵² gazeteleridir. Yeni basın bir taraftan Trabzon

---

dönemde CHP destekçiliğini sürdürmüştür. Gazetenin sahibi olan Osman Nuri Eyüpoğlu'nun ölümünden sonra on sayı daha yayınlanan gazete varlığını devam ettirememiştir. Hüseyin Albayrak, *Basın-II*, s. 1-21.

43 Albayrak, *Basın-II*, s. 299-321.

44 Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1998, s.345-348; "Köy Enstitülerinden Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa" başlığı altında verilen ve CHP içerisindeki hizipleşmede *Yeni Yol Gazetesi* çizgisini liberal kesimden yana koymaya başlamıştır.

45 Albayrak, *Basın-II*, s. 62-87.

46 Uyar, *CHP*, s. 349-356.

47 Gazete 1946 yılında haftalık olarak Hikmet Ata Oğuz tarafından 5-6 sayı çıkmıştır. Albayrak, *Basın-II*, s. 99.

48 Albayrak, *Basın-II*, s. 100-101.

49 Albayrak, *Basın-II*, s. 102-105.

50 19 Ağustos 1948 yılında Sabri Karanis tarafından yayınlamıştır. Mevcut sayısı bulunmadığı için kısa bir süre yayınlandığı tahmin edilmektedir. Albayrak, *Basın-II*, s. 116.

51 Muhtemelen 1949 yılında yayınlanan gazetenin varlığına dair kısa bir bilgi *Yeni Yol Gazetesi*'nde yer almaktadır. Mevcut hiçbir sayısı yoktur. *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Kasım 1949.

52 Bir ilçe gazetesi olarak 12 Ocak 1950 tarihinden itibaren Hasan Tahsin Sarıaloğlu tara-

yerel basınını şehir merkezinden ilçelere taşırken, diğer taraftan da çok partili yapının getirdiği tartışma ortamında yerel sorunların basın yoluyla kamuoyuna taşınmasını, yerel politikacı ve politikaların belirlenmesinde etkin bir rol üstlenmiştir.

Bu gazeteler dışında 1945 sonrası Trabzon yerel basını içerisinde yer alan ve 1944 yılında⁵³ Akçaabat Halkevi'nin yayın organı olarak yayınlanan "*Akçaabat Gazetesi*" yayın faaliyetlerini 1948 yılına kadar sürdürmüştür. On beş günde bir yayınlanan bir ilçe gazetesi olarak; 1945 sonrasının siyasal çekişme ve oluşumlarından uzak kültürel,⁵⁴ ekonomik⁵⁵ ve sosyal⁵⁶ alanda yazılan yazılarıyla faaliyetini sürdürürken, kısmen haber niteliği dışında siyasal söylemlerde bulunmamıştır.⁵⁷

Akçaabat Gazetesi'nde tarih konuları üzerine yazı yazan Mahmut Üstün, gazetenin kapanmasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra "Yeni Pulathane" adıyla bir gazete yayınlamaya başlamıştır. Murat Üstün, gazetenin ilk sayısında; gazetenin çıkış amacını şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Maksadımız,

Halkın ihtiyaçlarıyla, dilekleriyle haklı şikâyetleriyle çok yakından ilgilenmek dertlerinin ortağı olmak zevkini duymak için tamamıyla tarafsız olan gazetemizi sunuyoruz.

İlçemizin büyük bir ihtiyacına çare olacağından emin bulunduğumuz halkımızın refahla yaşantısını temin için onunla ilgilenmesini dileriz. (*Yeni Pulathane*)"

---

findan çıkartılan gazetenin yazı işleri müdürlüğünü H. Fehmi Cinemre yapmıştır. Muhtemelen 1960'lı yılların başlarına kadar yayın faaliyetini sürdürmüştür. DP siyasal çizgisinde yayın yapmıştır. Albayrak, *Basın-II*, s. 127-130.

53 *Akçaabat Gazetesi*, 1 Haziran 1944.

54 Mahmut Üstün, "Trabzon Tarihinde Akçaabat'ın Önemi", *Akçaabat Gazetesi*, 9 Haziran 1944 gibi tarihi konuları kaleme alan dizi yazıları bulunmaktadır. Mahmut Üstün tarafından yazılan "Trabzon Tarihi" ve "Akçaabat Tarihi" başlıklı yazılar 1948 yılına kadar devam etmiştir.

55 İlçenin temel geçim kaynağı olan tütüncülük üzerine gazetede çok sayıda yazı yer almaktadır. Bu yazılan önemli bir kısmı gazetenin sahibi olan Vesim Eyüpoğlu tarafından yazılmıştır. Vesim Eyüpoğlu, "Tütün Satışları", *Akçaabat Gazetesi*, 15 Mart 1946.

56 Sosyal alanda en önemli yayınlar Akçaabat Halkevinin faaliyetlerinin gazete tarafından duyurulmasıdır. Bunun dışında ilçede kurulan Kültür Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır. *Akçaabat Gazetesi*, 3 Ekim 1944 "Kasabamızda Kültür Cemiyeti", Cemiyetler ve Roller (Muhlis Kazancıoğlu).

57 Gazetenin son iki sayısında yere alan ve Kemal Kefeli tarafından yazılan iki makale dışında siyasal içerikli yazı yoktur. Kemal Kefeli, "Uydurma Havadisler Karşısında", *Akçaabat Gazetesi*, 31 Mayıs 1948.

Trabzon'da Olcay matbaasında basılan gazete, kendisini; “Yurt, Millet ve Cumhuriyet Sevgisini Kalbinde Taşır Her Pazartesi Neşrolunur Siyasi Köylü Gazetesidir” olarak nitelendirmektedir. Gazetede yayınlanan daha çok tarih ağırlıklı yazılarla, “Köylünün Karşılaştığı Hadiselerden İlham Kanun Bilgisi” yazı dizisi, dizi hikâyeler ve ekonomi yazının tamamı Mahmut Üstün tarafından yazılmaktadır. Sadece “Sağlık Notları” başlıklı dizi yazı Sadri Ayata tarafından yazılmıştır. 23 sayı ile 5 Aralık 1949 yılına kadar yayınlanan gazetede Akçaabat Tarihi, Akçaabat Aile Tarihi ile çiftçi sorunları üzerinde durulmaktadır.⁵⁸

İlçe gazetesi olarak yayınlanan gazetelerden biri olan “Çaykara (Demokrat Çaykara) Gazetesi, 23 Nisan 1948 tarihinde Numan Sabit Osmanoğlu tarafından yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁹ Önce haftalık olarak yayınlanan

58 *Yeni Pulathane Gazetesi*, 7 Ocak 1949- 5 Aralık 1949 toplam 23 sayı Milli Kütüphane Sürekli Yayınlar Bölümü.

59 Numan Sabit Osmanoğlu gazeteyi yayınlarken karşılaştığı ekonomik sorunlarla baskın sorunları hakkında şu bilgileri vermektedir: “Çaykara Gazetesi doğduğu zaman birçokları dediler ki:

-Bir gazete için doğmak kolay olabilir. Fakat yaşayabilmek meseledir. Başka matbaalarda dizilip basılmak zorunda olan *Çaykara Gazetesi*'nin kaderi, ondan evvel pek kısa zamanda çıkıp batanlarınkinden başka olacak değildir ya

-Bu teşhis birçok benzerlerine bakarak pek yanlış sayılmaz. Cidden burada başkasının matbaasında gazete çıkarmak meseledir. Çok azim, sebat ister. Çok şükür *Çaykara Gazetesi* 80 sayıyı bulmak, ikinci yaşına yaklaşmakla acıyarak, acınarak, gazeteler mezarlığına gömüleceğini sorunların tahminlerini boşa çıkarmış bulunuyor.

Arada elimizde olmayan şu ve bu sebeple çıkamadığımız olmuştur. Fakat bu aksamalar asla bu yoldaki azmimizi azalmamıştır.

Bize ilk müracaatımızda (gazetenizi temelli çıkartamayız hemen hiç olmazsa bir mürettep-hane kurmaya bakmalısınız) dedikleri halde 12 incisinden sonra 67 sayımızı çıkaran en nihayet istediklerini ödemekte kusur etmediğimiz ve etmeyeceğimiz belli olduğu halde artık çıkaramayız demelerine ve geçen hafta bu sebepten çıkmamamıza rağmen inayeti hakla ve sayın abonelerimizin şimdiye kadar esirgemedikleri, bundan sonra da esirgemeyeceklerine kani olduğumuz koruyucu alakalarıyla yürüyüşümüze devam edeceğiz.

Türlü mahrumiyetler ve çok çetin şartlar içinde şimdiye kadar çıkabilen gazetemizin arada sırada çıkamaması hiç çıkmayacağı şüpheyi uyandırmaz. Biz giriştiğimiz taahhüdü neşre devamlı ifa edeceğiz yahut da abonelerimize kalan borcumuzu terekemizden ödeyeceğiz.

Sayın abone ve okuyucularımıza haber verelim ki; dizimevi yapılmaya elverişli bir yer tutulmuştur. Mümkün olan süratle kurmak hazırlığında ve davranışındayız. Buna muvaffak olduğumuz gün gazetemiz her bakımdan daha ziyade gelişip güzelleşecektir.

Bu hedefe süratle varmak için aklımıza gelen acele tedbir şudur: Abonelerimizden 1951 sonuna kadar abone bedellerini istemek. On abonemiz üzerinde yaptığımız deneme müspet netice verdi. Bundan aldığımız ümit ve cesaretle şehrimizdeki abonelerimizin reylerini alacağız ve ricamızı kabul edenlerin isimlerini müsaadeleriyle gelecek nüshadan itibaren neşre başlayacağız. 951 sonuna kadar abone bedellerini ödemek suretiyle bize çetin yolumuzda yürümek için ümit ve cesaret verenlere teşekkür ederiz.” *Çaykara Gazetesi*, 11 Şubat 1950.

gazete daha sonra günlük olarak basılmıştır. Yayın hayatını 1962 yılına kadar sürdürmüştür. Önceleri Olcay matbaasında basılan gazete daha sonra kendi matbaasında faaliyet göstermiştir. *Çaykara Gazetesi*, Olcay matbaasında basılırken “Çaykara” adıyla yayınlanmıştır. Daha sonra Çaykara matbaasında basılmaya başladığı tarihten itibaren, “Demokrat Çaykara” adıyla çıkmaya başlamıştır. 1 Mayıs 1953 yılına kadar haftalık olarak çıkmış, bu tarihten itibaren ise günlük olarak yayınlanmıştır. 1959 yılında Numan Sabit Osmançelebioğlu'nun gazeteyle ilişkisi kesilmiş İsmail Oğuz tarafından devir alınmıştır.⁶⁰

Çaykara Gazetesi Numan Sabit Osmançelebioğlu'nun bireysel gayretleriyle yürütülen bir ilçe gazetesi olma özelliği taşımaktadır. Gazete, siyaseten çıktığı tarihten itibaren DP çizgisinde hareket eden siyasal söylemlerini bu çizgide dillendiren bir yayın politikası izlemiştir. 1950 seçimlerine kadar olan nüshalarında DP destekçiliği daha üstü kapalı olmakla birlikte 1950 seçimlerinden sonra açık destek halini almıştır.⁶¹

Siyaseten CHP'ni destekleyen yayın hayatına 1945 sonrasında başlayan “Trabzon Gazetesinin” ilk nüshası 6 Temmuz 1946 tarihinde yayınlanmıştır. İmtiyaz sahibi önce Mahir Ülengin daha sonra Cemal Rıza Çınar (Osmanpaşaoğlu)'dur. Önce Şark matbaasında daha sonra kendi matbaasını kurarak Trabzon Matbaasında basılmıştır.

Gazete başmakaleleri genellikle Cemal Rıza Çınar, ara sıra da Tevfik Vural Cıraoğlu tarafından yazılıyordu. Gazete kuruluşundan itibaren günlük olarak çıkarken, 10 Eylül 1946 ve 51. sayı ile salı, perşembe, cumartesi olmak üzere haftada üç gün olduğu duyurulmuştu. 21 Eylül 1946 yılından itibaren kendi matbaası olan Trabzon matbaasında basılmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren tekrar günlük olarak yayınlanmıştır.

Uzun yıllar Mısırlı sokakta çıkartılan gazete, 1960'lerden sonra, Uzun Sokak Merkez Polis Karakolu karşısındaki pasajın alt kısmına taşındı. Burada çıkmaya başlayan *Trabzon Gazetesi*, bu dönemdeki mali kriz sırasında 15 Ağustos 1963'te Hasan Tahsin Yılmaz'a satılarak, isim değişikliği yapılarak “Sonhaber” ismi verildi.⁶²

8 Temmuz 1946-17 Mayıs 1950 tarihleri arasındaki nüshalarını incelediğimiz gazetenin CHP içerisinde “İlimliler” adlandırılan grubun sesi olma

60 Albayrak, *Basın-II*, s. 106-115.

61 *Çaykara Gazetesi*, 8 Ocak 1949-15 Nisan 1950 sayıları, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümü.

62 Albayrak, *Basın-II*, s. 91-99.

özelliği taşımaktadır. Bu politikalar çerçevesinde üzerinde durdukları temel konulardan biri yeni CHP oluşunu sağlamak olarak görülmektedir.

Tarih-Basın İlişkisi

Tarih insanların yaşadıklarının ve yaptıklarının kaydı olma özelliği taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tarihin tanımı insan ve insanın yaptıklarıyla ilgilidir. Marc Bloch'un tanımıyla tarih; "zaman içerisinde insanın ilmidir".⁶³ Tarihle iletişim arasındaki ilişkiyi açıklayan Korkmaz Alemdar, aynı zamanda insanın üretmiş olduğu ve iletişimde kullandığı yazılı, görüntülü ve sesli kayıtlarının tarihin bir kaynağı olduğu bilgisini verirken şu satırları sıralamaktadır:⁶⁴

"Tarih insanların ne zaman konuşmaya başladıklarını saptama olanağı bulamamışsa da yazı, yazıyı çoğalma teknikleri, gazete, afiş, fotoğraf, radyo, televizyon ve sinema gibi belli başlı iletişim araçlarıyla ilgili kayıtlar bugün arandığında iyi-kötü bulunabilmektedir. Bu tarihin kendi işini görürken iletişim konusuna yaptığı bir iyiliktir ve karşılıksız bırakılmamıştır. Çünkü sözü edilen iletişim araçlarından özellikle biri, gazete, tarihin kayıt tutmasına önemli ölçüde yardımcı bulunmuştur. 17. yüzyıldan bu yana insanların yaptıklarını öğrenmek için gazeteler önemli kaynaktır."

Tarihçilik açısından gazete ve iletişime baktığımızda; gazete ve iletişim ürünleri, tarihçi tarafından kullanılan bir kaynak olma niteliği taşımaktadır. Tarih araştırmacıları tarafından yazılan Tarih Metodolojisi kitaplarında gazete ve iletişim ürünlerinin yer almadığını görülür. Kütükoğlu, yazmış olduğu eserinde süreli yayınlarla ilgili bilgi verirken, ilk duvar gazetesinin Roma'da yayınlandığından hareket ederek, Osmanlı gazeteciliğinin gelişim döneminin başlarına vurguda bulunmuştur. Ona göre gazete, günümüzün vakayinamesidir. Gazetelerin kullanılmasıyla ilgili olarak şu satırlara yer vermektedir:⁶⁵

"Ancak yorumlarda her zaman tarafsız kaldığı söylenemez. Hatta aynı haberin iki farklı görüşe sahip gazete tarafından değişik tarzlarda verilmesi de seyrek rastlanan bir şey değildir. Ayrıca gazeteler bazen daha önce tarihi ilan edilmiş bir toplantı, bir buluşmayı, tehir edilmiş olduğu tahkik etmeden veya oraya muhabir göndermeden, yapılmış gibi gösterebilirler. Yahut programda adı yazılı şahıs toplantıya katılmadığı halde o konuşmayı yapmış gibi yazabilmektedirler. Bu bakımdan her gazete, her yazar veya muhabir ciddiye de-

63 Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1991, s. 1-2.

64 Alemdar, *İletişim*, s. 13-14.

65 Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih*, s. 25-26.

recesi ve fikriyatı bilinmeden, aynı haberi veriş, aynı olayı yorumlayış tarzları mukayese edilmeden, tek bir gazetenin kullanılması, ilmin ciddiyetine gölge dūřür.”

Çağdaş tarihçilik, geleneksel tarihçilikten farklı olarak, kullanılan tarihsel kanıtlardan biri olan basılı, sözlü, görüntülü kanıtları tarihin malzemesi olarak görmektedir. Çağdaş tarih yazımında, bu kaynakların kullanılması gerekliliği savunan Stanford, bunlar tarihsel delil olarak günlük insan hayatından başlamak üzere siyasal, askeri tarihler üzerindeki etkisini dile getirmektedir. Bu tarihsel malzemelerin ortaya çıkışı çağdaş tarihçiliğin tarihsel delil kullanma alanını da genişletmiştir.⁶⁶

Kuřkusuz iletişim-tarih ilişkisinin birçok yönü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı tarihin iletişimde kullanılması, iletişim sektöründe popüler tarihçilik, medya tarihçiliği gibi birçok alan ortaya çıkmış ve bunlar yeni tarihçilik ekolünde birçok problemler de doğurmuştur ve doğurmaktadır.⁶⁷ Geleneksel tarihçiliğin temsilcileri tarafından şiddetle eleştirilen iletişim tarihçiliğinin çeşitli yönleri ciddi anlamada tarihçilik tarafından da değerlendirilmesi gereken bir alan olarak dūřünülmelidir.

Tarihçinin kaynak olarak baktığı iletişim ve gazetecilik konusuna; iletişim uzmanı olarak Alemdar Korkmaz'da şu şekilde katkı sağlamaktadır:⁶⁸

“Bugün iletişim konusu önem kazanmıştır derken iki şey kastediyoruz. Birincisi iletişim eskiye oranla gerçekten daha çok insanı ilgilendirmektedir. İletinin yayılması, öğrenilmesi artık çok sayıda insan için söz konusudur. Dünyanın neresinde olursa olsun insanlar artık iletişim olgusuyla içiçe yaşamaktadırlar. Sonra her zaman okuma-yazma bilmek zorunda değildir.”

İkinci nokta, bir anlamda birincinin de etkisiyle iletişimin ne olduğu konusuna ilginin artmasıdır. Bařka deyişle, sürecin kendisi dūřünme ve araştırma konusu yapılmaktadır. Bu, 20. yüzyılda ortaya çıkan bir olgudur. Toplumsal olayların karmaşıklığı, açıklama getirmede güçlükler toplumsal bilimleri geliştirmeye zorlarken iletişim de üzerinde dūřünülen konulardan biri olmuştur. Geliřen, günümüz tarihi sadece dünün değil, yaşanan anın da

66 Michael Stanford, *Tarih İncelemeleri İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 153-154.

67 Medya-tarih ilişkileri hakkında çeşitli değerlendirmeler için bk. Salih Özbaran, *Geçmişi Güncelleştirmek Tarihçi İmgesinden Medya Sözcüğüne*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2011, s. 25-101; “Üniversite Kürsüsünden ‘Medya’ Sözcüğüne Tarih Tasarımı, Medyada Tarihçilik Zanaatları, şehnamecilikten Medya Tanıklığına, Bilimselden Medyatike Tarihçilik” başlıkları altında iletişim- tarih ilişkisinin çarpık yönleri üzerine değerlendirilmeler yapılmaktadır.

68 Alemdar, *İletişim*, s. 15-16.

tarihi olma anlayışı içindedir. Bugün varılan bu nokta kolaylıkla elde edilen sonuç gibi düşünülmemelidir. Tarih Rönesans'tan 19. yüzyılın önemli bir bölümüne kadar siyasal, askeri ve diplomatik tarih olarak anlaşılmıştır. Bugün böyle bir tarih anlayışı çok gerilerde kalmış gözükmektedir. Artık insanla ilgili her alan tarihin ilgisini çekiyor. İnsan, tarihin gözündeki sadece siyasal bir yaratık değildir. İnsanların geliştirdikleri kurumlar, koydukları yasalar, düzenledikleri ekonomiler tarihin konusu içindedir. Düşünce, gelenek, bilim, edebiyat, sanat, teknik gibi konuların yanı sıra insanın duygusal yanı hatta beslenmesi bile tarihin uğraş alanı içine girmektedir. Bu tarih anlayışı artık genel, bütünü kapsamaya çalışan bir anlayıştır ve bir bakıma genel uygarlık tarihinin parçalarını oluşturma çabasıdır.

İletişim böyle bir deneyime sahip değildir, ama bu gelişmeden çıkarabileceği bazı önemli dersler vardır. Her şeyden önce öteki toplumsal bilimlere bağlı olduğu, onlarla sıkı ilişki-işbirliği içinde olması gerektiği unutulmamalıdır. İnsanlığın gelişim süreci içinde iletişim olgusunun da sürekli olduğu bir başka önemli noktadır. Bu olgu bütünlüğü içinde, sürekliliği içinde değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme belki hiçbir zaman doğruyu tam olarak belirlemeyi başaramayacaktır. Zaten amaç da bu değildir, ama görsel olduğu bilinen gerçeğe daha çok yaklaşmak için çaba zorunludur.

İletişim olgusunun insan yaşamını ilgilendiren birçok konudan biri olduğu unutulmamalıdır. Bu olguyu bu genel bütün içinde aldığı yere göre-azalan ve artan önemine göre- düşünmek gerekir. Başarı yersiz abartılarla değil, gerektiğinde doğruyu bulmaya yardım edecek sınırlı katkılarla elde edilebilir.”

Tarih çalışmalarının önemli ölçüde yerel ve mikro tarihçiliğe kaydığı günümüzde insanların günlük hayatları üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.⁶⁹ Bu bakımdan gazete koleksiyonları, tarihçilik ve tarih için giderek vazgeçilmez kaynak olarak görülmektedir. Günlük hayatın en güzel yansıma biçimlerinden birini, iletişimin oluşturduğu gazete, dergi vb. basın ürünlerinde bulmaktayız.

Tarih-basın ilişki açısından bakıldığında bu ilişkinin temel paydaşı olarak insanı görmekteyiz. İnsan merkezinden bakıldığında toplum, toplumsal ilişkiler ağı ve siyasal sistemler, insan-iletişim ilişkisinin yansımaları olarak, hem tarihin hem de iletişimin konusu içerisinde yer almaktadır. Tarihçilik noktasından baktığımızda, bir tarihçi tarihsel bir kaynak olarak gazete ve

69 George G. Iggers, *Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000, s. 103-120.

diğer iletişim malzemelerini kullanırken, geleneksel tarihçiliğin belge tenkidi noktasından hareketle bir gazete ya da basın ürününü iç⁷⁰ ve dış tenkit süzgecinden geçirmek zorundadır. Bir gazetenin ya da basılı malzemenin bir tarih araştırmacısı tarafından ne ölçüde iç tenkitten geçirildiği yapılan araştırmalara bakıldığında sarih olarak ortada değildir. Aynı şekilde basın tarihi çalışan bir iletişim uzmanının, tarih çalışmalarında kullanılan yöntemleri ne ölçüde kullanma becerisi gösterdiği de belirsizdir. Tarihçilik mesleği açısından basının kullanılmasıyla ilgili olarak Trabzon yerel basının kullanılması örneğinde en azından tarihçilerin basını kullanma biçimleri ile ilgili ayrıntılı bir sonuca ulaşmış olacağız.

Trabzon Tarihi Çalışmalarında Yerel Basının Kullanılması

Konumuz açısından yerel basın organı olan yerel gazeteler, kamuoyu oluşturma görevini, nitelikleri ölçüsünde yerine getirmek için kurulmuşlardır. Yerel basın konumu, mahiyeti bakımından bir yöre içerisinde sınırlı bir alana hitap etmektedir. Bu nedenle ulusal basınla karşılaştırıldığında çok az baskı sayısı ile daha çok kitleye ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yerel basın ister istemez ulusal basından farklılaşarak, yerele özgü sorunları ele alarak bunlarla ilgili yorumlar ve değerlendirmeler yapmaktadır.⁷¹ Günümüz koşullarında olduğu gibi geçmişte de yerel basın belli bir çevreye hitap etme özelliği içerisinde az sayıda basılıp çok sayıda kişiye ulaşma gayreti içerisinde olmuştur. Genellikle abone sistemiyle çalışan yerel gazetelerin aboneleri, yörede yaşayan memur ya da küçük aydın sınıf, valilik, belediye ve resmi kurumlar, haber toplama amaçlı kurumlar, meslek örgütleri, siyasi partiler, dernekler ve sendikalar, rakip yayın kuruluşları ve reklam verenlerden oluşmaktadır.⁷² Bugün olduğu gibi geçmişte yerel basının okuyucu kitlesi temel olarak yukarıda saydığımız kurum ve kuruluşların benzeri olduğu gibi daha çok kahvehane ve çay bahçesi gibi insanların sohbet amacıyla toplandıkları mekânlar olmuştur.

Yerel basın, genel anlamıyla, yerele yönelik haber üretiminde bulundu-

70 Kütükoğlu iç tenkit hakkında bilgi verirken iç tenkidi 1-Müellifin tenkidi, 2- Olayların tenkidi, 3- Eserin kıymeti hakkında hüküm verilmesi başlıkları altında açıklamaktadır. Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih*, s. 34-35; Yavuz Ercan ise "İç eleştiri" başlığı altında "a) Yorum eleştirisi, b) İştenlik eleştirisi, c) Olayların ayrı ayrı belirlenmesi" şeklinde iç tenkit konusunu açıklamaktadır. Yavuz Ercan, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Turhan Kitapevi Yay., Ankara 2014, s. 332-336.

71 Onur Bekiroğlu, "Yerel Kamuoyu Oluşturmada Yerel Basının Rolü: Trabzon Örneği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 132.

72 Bekiroğlu, *Yerel Kamuoyu*, s. 135.

ğu için haber kaynakları genellikle valilik, belediye, ticaret ve sanayi odaları, kentin ileri gelen işverenleri, bürokratlar, siyasi partilerin yerel şubelerinin temsilcileri ve yöneticileriyle yerel güvenlik birimlerinden oluşmaktadır.⁷³ Geçmişte ulusal basının bile muhabir buldurmadığı bir dönemde yerel basının temel haber kaynakları yukarıda belirttiğimiz kurumlardı. Ulusal haberler ise tamamen ulusal basın ve ajanlar yoluyla elde edilmekteydi.

Trabzon Basın Tarihi Çalışmaları

Trabzon'da konumuzla ilgili dönemlere ait basın tarihi üzerine çalışmalara baktığımızda, genel basın tarihi çalışmalarının amatör tarihçiler ve basın sektörü çalışanlarından oluştuğu görülür. Trabzon basınının tarihçileri tarafından kullanılan iki önemli araştırmacı Cumhuriyet Odabaşoğlu ve Hüseyin Albayrak'tır.

Cumhuriyet Odabaşoğlu tarafından yayınlanan iki eser Trabzon basınının ilk örneklerini oluşturmaktadır.⁷⁴ Odabaşoğlu'nun ilk eseri *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928* başlıklı 97 sayfadan oluşan eserdir. Bu çalışmada Odabaşoğlu, giriş kısmında başlıksız üç sayfalık bir değerlendirme yazısından⁷⁵ sonra Trabzon'da ve bölgede yayınlanan gazetelerin listelerini vermektedir. Üç farklı listeye yer verilen çalışmada, birinci liste 38 yayın isminden oluşup Trabzon İl Halk Kütüphanesinde sayısı bulunanlar listesi olarak verilmiştir.⁷⁶ İkinci liste Trabzon, Ardahan, Bakü, Batum, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Samsun'da çıkan Türkçe, Ermenice, Rumca, Rusça gazeteler listesidir. Bu liste harf sırasına göre sıralanmış olup, gazetelerin çıktıkları yer ve çıkış tarihlerine yer verilmektedir. Listede toplam 122 yayın adı bulunmaktadır.⁷⁷ Üçüncü listede ise toplam 64 yayın adı verilerek, Trabzon'da yayınlananların dili Türkçe, Ermenice, Rumca ve Rusça olarak sıralanmıştır. Çalışmanın 14-62 sayfaları arasında gazetelerin mevcutlarına göre türü, çıkarıcı bilgisi belli başlı yazarlar ve bazı gazetelerden seçme haber ya da yazılara yer verilmiştir. Çalışmanın 65-97 sayfası ise 27 gazetenin orijinal başlık fotokopileri yer almaktadır. Odabaşoğlu'nun bu çalışmasında gazetelerle ilgili tarihsel değerlendirmeler yer almamaktadır.

73 Cem Yaşın, "Türkiye'de Yerel Basının Yapısal Özellikleri ve Üretim Koşulları, *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 28 (2009), s. 144-147.

74 Trabzon'da yayınlanan bazı gazetelerde zaman zaman basın tarihi ile ilgili dizi yazılar yayınlamıştır. İnan Dergisi, Trabzon Halkevi Yay., S. 24, Trabzon 1946, s.28

75 Cumhuriyet Odabaşoğlu, *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları*, Karadeniz Gazetesi ve Matbaacılık Şirketi, Trabzon 1987, s. 4-7.

76 Odabaşoğlu, *age.*, s. 8-9.

77 Odabaşoğlu, *age.*, s. 9-12.

Odabaşıoğlu'nun ikinci kitabı *Trabzon Milli M¼cadele Yılları Basını 1919-1925* başlığını taşıyan 493 sayfadan oluşan çalışmadır. Bu alışmada Trabzon'da yayınlanan 11 gazete tanıtılmaktadır.⁷⁸ çalışmada *Epohi Gazetesi'nden* ile Fecir Mecmuasının birer n¼shanın içeriğindeki başlıklara yer verilmiştir. Genç Anadolu Mecmuasının 5 sayısına içerikteki başlıklar çerçevesinde sıralama yapılmıştır. *G¼zel Trabzon Gazetesi'nin* tanıtıldığı kısımda ise gazetenin 7 Nisan 1922 tarihli n¼shasından itibaren 26 Aralık 1922 tarihli n¼shalarının haber ve diğer başlıkları ile bazı ¼nemli g¼r¼nen yazıların çevirisine yer verilmektedir.⁷⁹ 67-70 sayfalar arasında *Hak Gazetesi'nin* iki n¼shasının başlıkları ve gazeteden iki eviri yazı yer almaktadır.⁸⁰ 70-96 sayfalar arasında *Halk Gazetesi'nin*, 7 Mayıs 1923 tarihli sayısından başlamak ¼zere 6 Eyl¼l 1922 tarihli sayısına kadar olan koleksiyonda yer alan sayıların başlıkları ve bazı yazıların çevirisi yer almaktadır.⁸¹ 96-98 sayfalar arasında *İşlami G¼rcistan Gazetesi'nin* tek bir n¼shasında yer alan başlıklar ve bir eviri metin yer almaktadır.⁸² çalışmanın 98-487 sayfaları arasında 7 Mayıs 1919 tarihli *İştikbal Gazetesi'nin* 43. sayısından başlamak ¼zere gazetenin kapatıldığı 17 Mart 1925 tarihli sayısına kadar olan sayıların tek tek başlıkları ve bazı sayılardan yapılan eviri metinlere yer verilmiştir.⁸³ 497-489. sayılarda *Kabkaba Gazetesi'nin* tek n¼shasının tanıtımı ve yazı başlıkları ile bazı yazıların çevirisi yer almaktadır.⁸⁴ Son kısımda ise 489-492 sayılarda ise *Zafer Mecmuası'nın* 7 sayısına yer verilerek yayınlanan başlıklar ve yazı çevirileri yer almaktadır.⁸⁵

Odabaşıoğlu, 11 gazete ve derginin yer aldığı çalışmasını, muhtemelen elinde ya da k¼t¼phanede bulunan n¼shalarının dizini şeklinde hazırlamıştır. Bu alışma, tarihçilik mesleği açısından bir şey ifade etmemekle birlikte onun her iki eserinin de tarihçileri gazetelerin varlığına doğru çekmiştir. Onun ¼¼nc¼ eseri olan *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı* adlı çalışması ¼nemli ¼l¼de gazeteleri veri olarak kullandığı tarih çalışması olarak nitelelenebilir.⁸⁶

78 Cumhuriyet Odabaşıoğlu, *Trabzon Milli M¼cadele Yılları Basını, 1919-1925*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1993; çalışmada tanıtılan gazete ve dergiler sırasıyla; *Epohi Gazetesi*, (*Rumca*), *Fecir Dergisi*, *Genç Anadolu Mecmuası*, *G¼zel Trabzon Gazetesi*, *Hak Gazetesi*, *Halk Gazetesi*, *İşlami G¼rcistan Gazetesi*, *İştikbal Gazetesi*, *Kabkaba Gazetesi*, *Zafer Mecmuası*.

79 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 11-67.

80 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 67-70.

81 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 70-96.

82 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 96-98.

83 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 98-487.

84 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 487-489.

85 Odabaşıoğlu, *Milli M¼cadele*, s. 489-492.

86 Cumhuriyet Odabaşıoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, Ankara ts.

Trabzon basın tarihi üzerinde çalışan ikinci isim Hüseyin Albayrak, öğretmen-gazeteci-tarihçi kimliği üzerinden üretmiş olduğu dört ciltlik *Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009* adlı çalışmasının birinci ve ikinci cildi bizim konumuzu içerisine almaktadır. Birinci cilt 707 sayfadan oluşmaktadır. Odabaşoğlu'nun yönetimden hareket eden Albayrak giriş kısmında bölgede çıkan dergi ve gazetelerin harf sırasına göre çıkış tarihleriyle bir listesine yer vermiştir. Bu listede bölgede 1869-1928 döneminde yayınlanan 153 gazete ve derginin ismi bulunmaktadır. Bunlardan 73 tanesi Trabzon'da yayınlanan gazete ve dergilerdir. Albayrak kitabının ilk cildinin birinci bölümünde, II. Meşrutiyet öncesinde yayınlanan 3, II. Meşrutiyet döneminde yayınlanmış 30, Milli Mücadele döneminde yayınlanan 22, Cumhuriyet döneminde 1928 yılına kadar yayınlanmış 16 gazete ve dergi olmak üzere toplam 73 yayının tanıtımını yapmıştır.⁸⁷ İkinci kısmında ise Batum 3, Gümüşhane 1, Rize 1, Giresun 17, Ordu 11, Samsun 44 gazete ve derginin tanıtımı yapmıştır.⁸⁸ Üçüncü bölümde ise azınlık basını tanıtılmıştır.⁸⁹ Dördüncü bölüm ise salnameler ve bölgedeki matbaalar hakkında bilgi içermektedir.⁹⁰

Kitabın ikinci cildi harf devriminden sonra başlamak üzere birinci bölümünde 1929-45 tarihleri arasında Trabzon'da yayınlanan 9,⁹¹ ikinci bölümde ise 1945-1950 döneminde yayınlanan 8 gazete⁹² ve derginin tanıtımı yapılmıştır. İkinci cildin geri kalan kısmı ile III. ve IV. ciltler 1950 sonrası Trabzon basınına ayrılmıştır. Albayrak'ın çalışmasında gazete ve dergilerin önce başlığı altında yer alan künyelerine yer verilmiş, sonra mevcut bulunan sayılarında fotokopi ya da çeviri şeklinde bilgilere yer verildiği görülmektedir. Albayrak, tıpkı Odabaşoğlu gibi bu gazetelerin tarih açısından önemi ve çıktıkları dönemdeki rolleriyle, gazeteyi yayınlayanların kimlikleri hakkında bilgilere çok nadir yer vermiştir. Onun çalışması kısaca bir gazetenin künyesini vererek içerisinden örnekler sunma şeklinde tanıtımının yapılmasından ibarettir.

Trabzon Yerel Basınıyla İlgili Tanıtım Araştırmaları

1908-1950 döneminde 87 gazete ve derginin yayınlandığı Trabzon'da bu dergi gazetelerin tanıtımıyla ilgili sınırlı sayıda yayın yer almaktadır.

87 Albayrak, *Basın I*, s. 1.- 353.

88 Albayrak, *Basın I*, s. 353-578.

89 Albayrak, *Basın I*, s. 1.- 579-606.

90 Albayrak, *Basın I*, s. 607-670.

91 Albayrak, *Basın II*, s. 1-89.

92 Albayrak, *Basın II*, s. 91-131.

Trabzon Matbuatıyla ilgili çalışmalarda bulunan Ali Birinci'nin iki makalesi konumuzla ilgili yayınlar arasında yer alır. Bunlardan ilki "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı 1865-1928"⁹³ adlı çalışmadır. Birinci, bu çalışmada söz konusu zaman dilimi içerisinde Trabzon'daki matbaalar, matbaacılar ve bunların bastıkları yayınlar hakkında bilgi vermektedir. Bu metinde, gazete yayınlarıyla ilgili açıklamalar yer almamaktadır. Birinci'nin ikinci alışması, II. Meşrutiyet donemi Trabzon'unda uzun sureli yayın faaliyetini surduren Meşveret Gazetesi ile onun sahibi ve yazarı olan Naci Bey'i konu almaktadır. "Meşveretçi Naci Bey ve Gazetesi"⁹⁴ başlığını taşıyan makale, Naci Bey'in kimliği ve çıkardığı gazete hakkında çeşitli kaynaklara dayalı bilgileri içermektedir. Birinci'nin çalışması tarihçilik ve yerel Trabzon tarihçiliği açısından önemli bir örnek oluşturur. Bir taraftan gazeteyi yayınlayan Naci Bey'in kimliği, öbür yandan onun gazetesinin II. Meşrutiyet Trabzon'daki yerini ortaya koyan bir çalışmadır. Fakat çalışmanın eksik tarafı Meşveret gazetesi-ne hiçbir atıfta bulunmadan yapılmış olmasıdır.

II. Meşrutiyet donemi gazetelerinin tanıtımı ile ilgili çalışmalardan ikincisi Hüseyin Ayaz tarafından yapılan "II. Meşrutiyet Donemi Trabzon Basınından Bir rnek: Kehkeşan Dergisi" dir.⁹⁵ Bu alışma Kehkeşan dergisinin mevcut 24 sayısı üzerinden yapılan bir değerlendirmedir. 24 sayının tamamı konu başlıklarına göre sınıflandırılmış, imzalı ve imzasız bütün yazıların başlıkları sıralanmıştır. Ayrıca ek olarak derginin 24 sayısının kimlik bilgileri izelgesi oluşturulmuştur. Dergi ile ilgili değerlendirmelerde, sınıflandırılan bilgi kmelleri üzerinden yapılmıştır. Ayaz'ın çalışması iletişim ve tarihçilik mantığı taşımasına karşın onun edebiyatçı olması ayrıca takdire şayan bir durumdur.

Trabzon'da Milli Mücadele donemi basını içerisinde üzerinde en çok çalışmanın yapıldığı gazete İstikbal olmuştur. 1918-1925 tarihleri arasında Trabzon Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak yayınlanan gazetenin tamamına yakın koleksiyonun bulunması bu donem araştırmacıları tarafından sıklıkla kullanılması sonucunu doğurmuştur. Gazetenin tanıtımı ile ilgili ilk alışma Mesut apa tarafından yapılmıştır. apa, *Milli Mücadele*

93 Ali Birinci, "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı 1865-1928, *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, 1-3 Haziran, Samsun 1988, s. 173-188.

94 Ali Birinci, "Meşvereti Naci Bey ve Gazetesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 5 (2008), s. 139-150.

95 Hüseyin Ayaz, "II. Meşrutiyet Donemi Trabzon Basınından Bir rnek: Kehkeşan Dergisi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 14 (2013), s. 85-98.

*Döneminde İstikbal Gazetesi*⁹⁶ adlı çalışmasında gazete koleksiyonunu tarayarak, gazete hakkında oluşan izlenimlerden hareketle ve gazetenin imtiyaz sahibi, başyazarı Faik Ahmet Barutçu'nun yayınlanan makalelerinin çevirisini de yaptıktan sonra, diğer bilinen kaynakları da kullanarak bu çalışmayı gerçekleştirir. 36 sayfadan oluşan tanıtım yazısında Faik Ahmet Barutçu, gazetenin yayınlanması, Barutçu'nun yazılarından alıntılar ve gazeteden yapılan alıntılardan oluşmaktadır. Gazete üzerinde yapılan ilk ve ciddi bir çalışma örneği oluşturmaktadır. Çapa, aynı konu etrafında *Faik Ahmet Barutçu Hayatı ve Kişiliği*⁹⁷ adlı çalışmasıyla, Barutçu'nun gazeteciliği ve siyasal kimliği yanında, onun İstikbal gazetesinde yayınlanan makalelerinin bir dökümünü vererek içlerinde bazılarını ise çeviri yazıyla yayınlamıştır. Gazete üzerinde yayınlanan ikinci çalışma Ömer Ali Keskin tarafından yapılan "Milli Mücadele'ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğuşu; İstikbal"⁹⁸ adlı makedir. Ağırıklı olarak Barutçu'nun hatıralarıyla, Çapa'nın makalesine dayanan çalışma gazete nüshaları üzerinde incelemede bulunulmadan oluşturulmuş izlenimi vermektedir.⁹⁹ *İstikbal Gazetesi* üzerine üçüncü tanıtım yazısı Mehmet Esat Sarıcaoğlu ve Ömer Ali Keskin tarafından 22 sayfalık bir çalışma olan "İstikbal Gazetesinin Milli Mücadeleye Katkısı 1918-1922"¹⁰⁰ başlıklı yazıdır.

Trabzon'da Milli Mücadele Dönemi'nde sosyalist muhalif basını temsil eden ve 18 Mayıs 1922'de yayınlanmaya başlanan ve aralıklarla Takrir-i Sükûn Kanununun çıkışına kadar yayın faaliyetleri sürdüren Kahkaha Gazetesi ve gazetenin sahibi-yazarı Esat Ömer Eyyübi ile ilgili yapılmış üç çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Veysel Usta tarafından yapılmıştır. *Milli Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyüpzade Ömer Feyzi ve Esad Ömer Eyyübi*¹⁰¹ ve *Trabzon'da Muhalif Bir Portre: Esat Ömer Eyyübi, Hayatı, Kişiliği, Gazeteciliği ve Yazarlığı*¹⁰² adlı çalışmalardır. Her iki çalışmada Kahkaha Ga-

96 Mesut Çapa, "Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., III/10 (1992), s.133-168.

97 Mesut Çapa, *Faik Ahmet Barutçu Hayatı ve Kişiliği*, Trabzon Valiliği Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon 1998.

98 Ömer Ali Keskin, "Milli Mücadele'ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğuşu; İstikbal", www.dergipark.gov.tr.

99 Ömer Ali Keskin, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisan çalışması olan "Milli Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da Kamuoyu Oluşturma; İstikbal Gazetesinin Etkisi" adlı çalışmasından bu tanım yazısını oluşturduğunu iddia etmektedir.

100 Mehmet Esat Sarıcaoğlu- Ömer Ali Keskin, "İstikbal Gazetesinin Milli Mücadeleye Katkısı (1918-1922)", *Turkish Studies*, Vol. 10/5, Ankara 2015, p. 285-306.

101 Veysel Usta, "Milli Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyüpzade Ömer Feyzi ve Esad Ömer Eyyübi", *Toplumsal Tarih*, S. 49 (1998), s. 47-48.

102 Veysel Usta, "Trabzon'da Muhalif Bir Portre: Esat Ömer Eyyübi, Hayatı, Kişiliği, Gaze-

zetesi ve Esat Ömer Eyyubi hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Ömer Fevzi Eyüpoğlu ile ilgili bir başka çalışmada Oğuz AYTEPE tarafından yapılan “Milli Mücadele’de ve Gurbette Müfrit Bir Muhalif Ömer Fevzi Eyüpoğlu 1884-1952”¹⁰³, adıyla yayınlanan makaledir. Gerek Usta’nın ve gerekse AYTEPE’nin alışmaları *Kabkaba Gazetesi* ve ideolojisi hakkında yeterli bilgilen-dirmeyi sağlamaktadır.

1945-1950 dönemi basının tanıtımı ile ilgili olarak yayınlanmış yazılar arasında Hüseyin Albayrak’ın *Dünden Bugüne Akçaabat Basını* adlı çalışmasıdır. Albayrak, 1908 yılında yayınlanan *Pulathane*, 1928 yılında yayınlanan *Güzel Pulathane*, 1944’te yayınlanan *Akçaabat* ve 1949 yılında yayınlanan *Yeni Pulathane* gazetelerini ve yayıncılarını tanıtmaktadır.¹⁰⁴ Yine aynı tarihlerde Akçaabat’ta yayınlanan iki gazetenin tanıtımı ile ilgili olarak şerife Nihal Zeybek tarafından yapılan çalışmanın başlığı *Akçaabat Tarihinde İki Gazete: Güzel Pulathane ve Yeni Pulathane*’dir.¹⁰⁵ Zeybek’in çalışması gazete-lerin içeriklerine yönelik değerlendirmeleri içermekte olup daha çok edebiyatla ilgili konular üzerinde durulmuştur. Bu dönemle ilgili olarak 1945-1950 arasında Trabzon’da yayınlanan *Yeniyol Gazetesi*’nde köşe yazıları yazan Mahmut Goloğlu’nun yazıları üzerine bir tanıtım çalışması da Rahmi iek tarafından yapılan “ok Partili Hayata Geçişte Mahmut Goloğlu’nun *Yeniyol Gazetesi*’nde Yayınlanan Yazılarının Değerlendirilmesi 1946-1950”¹⁰⁶’dir. Bu alışma yerel basında yazı yazan ve siyasal ikbal düşünen bir genç bürokratın basını kullanma biçimi açısından önem taşımaktadır.

Trabzon yerel basınında yer alan gazete ve dergi sayısıyla, bunlar üzerine yapılan araştırma sayısına bakıldığında araştırma sayısının son derece sınırlı

---

teciliği ve Yazarlığı”, *Trabzon’da Edebiyat ve Edebiyatta Trabzon Sempozyumu*, 18-19 Aralık 2004 Trabzon; Veysel Usta, “Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da Bolşevik Bir Aydın: Esat Ömer Eyyubi”, *Kıyı Kültür Sanat Dergisi*, S. 195 (2007), s. 28-37; *Kabkaba Gazetesi*’nin son nüshasıyla ilgili olarak bk. Veysel Usta-Mustafa ulfaz, “Trabzon’da Tek Sayı ıkmış Muhalif Bir Dergi: Mihrak”, Albayrak, *Basın I*, s. 695-703.

103 Oğuz AYTEPE, “Milli Mücadele’de ve Gurbette Müfrit Bir Muhalif Ömer Fevzi Eyüpoğlu 1884-1952”, *Toplumsal Tarih*, S. 53 (1998), s. 24-30.

104 Hüseyin Albayrak, “Dünden Bugüne Akçaabat Gazeteleri”, *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2014, s. 265-282.

105 şerife Nihal Zeybek, “Akçaabat Tarihinden İki Gazete: *Güzel Pulathane* ve *Yeni Pulathane*”, *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2014, s. 283-291.

106 Rahmi iek, “ok Partili Hayata Geçişte Mahmut Goloğlu’nun *Yeniyol Gazetesi*’nde Yayınlanan Yazılarının Değerlendirilmesi 1946-1950”, *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 497-530.

kaldığı görülmektedir. Ayrıca bu gazete ve dergilerde yazı yazan ve gazetecilik faaliyetlerini yürüten çok sayıda insanla ilgili en azından biyografik kısaca çalışmaların sınırlı olması, basının tarihçiler tarafından kaynak olarak kullanılmasında sıkıntılar oluşturmaktadır.

Yerel Basını Temel Tarih Delili Olarak Kullanan Araştırmalar

Tarihsel belgeye ulaşmada zorlukların olduğu ya da belge ve benzeri arşiv vesikalarının sınırlı olması, tarihsel çalışma alanının farklılığından kaynaklanan nedenlerle tarih araştırmacıları tek tür belge kaynağına dayanarak araştırmalar yapılabilmektedir. Trabzon örneğinde yerel tarih çalışmalarının bazı alanlarında merkezi hükümetin üretmiş olduğu belge ve bulguların savaşa ya da başka nedenlerle kaybolması, yetersizliği; çalışma kaynaklarının tekli kaynak kullanımı olarak gazeteler dayandırmak zorunda bırakılmaktadır.

Yerel basını tek delil olarak alan çalışmalar içerisinde II. Meşrutiyet dönemi basınına konu alan çalışmalardan iki tanesi Melek Öksüz tarafından yapılmıştır. Öksüz, “Trabzon’da Meşveret Gazetesi’ne Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi Faaliyetleri”¹⁰⁷ ve “Trabzon’da Meşveret Gazetesine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Trabzon’daki Yansımaları”¹⁰⁸ adlı çalışmalarında Trabzon’da *Meşveret Gazetesi*’ni temel delil olarak kullanmıştır. Birinci makalede konuyla ilgili yapılan tek araştırmaya dayanan atıf dışında, çalışma tamamen gazete merkezli olarak oluşturulmuştur. İkinci çalışmada ise *Meşveret Gazetesi* dışında ulusal basın ve ikincil kaynaklarla bazı araştırmalar referans olarak kullanılmıştır. Aynı dönemle ilgili benzer bir çalışma da Mesut Çapa tarafından yapılan “Trabzon Vilayeti Terakki ve Tali Kulübü”¹⁰⁹ adlı çalışmada görülmektedir. Çapa, temel kaynak olarak *Feyz* ve *Meşveret* gazetelerini kullanmıştır. Rahmi Çiçek tarafından yapılan “Feyz Gazetesine Göre Trabzon’da 1908 Seçimleri” de aynı özellikleri gösteren araştırmalar arasında yer alır. Volkan Aksoy’un “Trabzon’da On Temmuz Bayramı Kutlamaları”¹¹⁰ adlı çalışması da *Meşveret Gazetesi*’ni temel alan çalışmalardan biridir.

107 Melek Öksüz, “Trabzon’da Meşveret Gazetesi’ne Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 16, Trabzon 2014, s. 115-155.

108 Melek Öksüz, “Trabzon’da Meşveret Gazetesine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Trabzon’daki Yansımaları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 14 (2014), s. 57-84.

109 Mesut Çapa, “Trabzon Vilayeti Terakki ve Tali Kulübü”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 113 (1993), s. 47-49; Rahmi Çiçek, “Feyz Gazetesine Göre Trabzon’da 1908 Seçimleri”, *Akademik Yorum*, S. 2 (1992), s. 42-44.

110 Volkan Aksoy, “Trabzon’da On Temmuz Bayramı Kutlamaları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 13 (2012), s. 49-58.

Milli M¼cadele basını ¼zerinden bu t¼r ¼alıřmaların sayısının fazlalığı dikkati ¼ekmektedir. Özellikle *İstikbal Gazetesi'*ne dayalı ¼ok sayıda araştırma yayınlanmıştır. Bu araştırmalar arasında Mesut ¼apa ve Rahmi ¼içek tarafından yapılan “Yirminci Y¼zyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam”¹¹¹ adlı ¼alıřma ağırlıklı olarak İstikbal ve Milli M¼cadele d¼nemi Trabzon basını ile II. Meşrutiyet d¼nemi basınına dayanmaktadır. Araştırmada gazeteler dışında bazı hatıralar ve tetkik eserlerde kullanılmakla birlikte temel delil olarak gazeteler kullanılmıştır. Benzer bir araştırma *İstikbal Gazetesi'*ne dayalı olarak yapılan “*İstikbal Gazetesi'*ne G¼re Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik 1919-1925”¹¹² adlı ¼alıřmadır. Bu ¼alıřama 1930 ¼ncesi belediye evraklarının bulunmadığı bir d¼nemi konu olarak gazeteler ¼zerinden belediye ve belediyecilik d¼ř¼ncesini ortaya koymaktadır. İstikbal gazetesini temel alan ¼alıřmalar arasında Uğur ¼¼¼nc¼'n¼n “*İstikbal Gazetesi'*ne G¼re Doğu Cephesi'nde T¼rk-Ermeni Savaşı 1920”¹¹³ adlı ¼alıřma gazetede yer alan ajans haberlerine dayalı haber i¼eriklerinden hareketle oluşturulmuştur. İstikbal gazetesi ¼zerinden benzer ¼alıřmaların sayısı fazladır, fakat ¼alıřmaların b¼y¼k bir kısmı aynı y¼ntemleri kullanarak ¼eřitli konuları i¼eren araştırmalardır.¹¹⁴

1945-1950 d¼nemi basınına temel alan konular ¼zerinden yapılan ¼alıřmalar Milli M¼cadele d¼nemine g¼re daha sınırlı kalmıştır. Bunlardan biri Ak¼aabat ve Yeni Pulathane gazetelerini temel alan Emine Pancar tarafından yapılan ¼alıřmadır. Pancar'ın “1944-1949 Yıllarında Ak¼aabat'taki Siyasal, Sosyal, Ekonomik Gelişmelerin Ak¼aabat ve Yeni Pulathane Gazetelerine Yansımaları”¹¹⁵ başlığı taşıyan ¼alıřmasıdır. Benzer yaklaşımlar Muzaffer

111 Mesut ¼apa-Rahmi ¼içek, *Yirminci Y¼zyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*, Serander Yay., Trabzon 2004.

112 Rahmi ¼içek, *İstikbal Gazetesine G¼re Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik 1919-1925*, Serander Yay., Trabzon 2011.

113 Uğur ¼¼¼nc¼, “İstikbal gazetesine G¼re Doğu Cephesi'nde T¼rk-Ermeni Savaşı 1920”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 16, Trabzon 2014, s. 49-58.

114 Bu t¼r ¼alıřmalardan biride gazete referans alınarak b¼lge dışı bir konuyu ele alan S. Esin Dayı tarafından yapılan araştırmadır. S. Esin Dayı, *İstikbal Gazetesi'*nde Elviye-i Selase/¼¼ Sancak Hakkında Haberler”, *Trabzon ve ¼evresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 3-5 Mayıs 2001, Trabzon 2002, s. 633-643.

115 Emine Pancar, “1944-1949 Yıllarında Ak¼aabat'taki Siyasal, Sosyal, Ekonomik Gelişmelerin Ak¼aabat ve Yeni Pulathane Gazetelerine Yansımaları”, *D¼nden Bug¼ne Ak¼aabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Ak¼aabat Belediyesi K¼lt¼r Yay., Trabzon 2014, s. 317-331.

Başkaya¹¹⁶ ve Hikmet Öksüz¹¹⁷ tarafından yapılan bildiri çalışmalarında da görülmektedir.

Temel kaynak olarak gazeteye dayanan araştırmalara baktığımızda, ya konu itibarıyla gazetenin tek kaynak olmasından ya da başka tarihsel dokümanların bulunamaması nedeniyle tek kaynağın gazeteler olmak zorunda kaldığı çalışmalar olduğunu tespit ediyoruz.

Yerel Basını Tarih Araştırmalarda Dolaylı Delil Olarak Kullananlar Araştırmacılar

Yakın dönem Trabzon tarihi araştırmacıları, Trabzon’la ilgili araştırmalarda dolaylı ya da dolaysız olarak basını kullanma eğilimindedirler. Bu nedenle özellikle II. Meşrutiyet’ten 1950’ler Türkiye’sine kadar olan konuları içeren birçok araştırma, mutlaka tarihsel delil olarak yerel basının kullanımına yer vermektedir. II. Meşrutiyet’ten 1950’ler Türkiye’si zaman aralığı üzerine yayınlanmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmalardan bazılarının yerel basını kullanma eğilimleri üzerinde duracağız. Bu çalışmalar arasında ilk çalışma Uğur Üçüncü tarafından yapılan “Milli Mücadele Yıllarında Trabzon’da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya”¹¹⁸ adlı Kâhya Yahya’nın hayatı, siyasi faaliyetleri ve Milli Mücadeledeki yerini ortaya koyan bir araştırma olup çeşitli tarih kaynakları kullanılmıştır. Resmi arşiv belgeleri, özel arşiv belgeleri, Trabzon şeriyet sicili gibi tarihçiler tarafında ulaşılabilen veya özel arşiv olması nedeniyle ulaşılmaması mümkün olmayan kaynakların kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında eserde yerel gazeteler ve ulusal gazetelere de kaynak olarak yer verilmiştir. 17 ulusal ve yerel gazetenin verilerinin kullanıldığı çalışmada, daha çok yerel basın kullanımı görülmektedir. Ulusal basın kullanımı dolaylı kullanımlar şeklindedir. Yerel basın içerisinde de sık kullanılan iki gazete dikkat çekmektedir. II. Meşrutiyet dönemi için Trabzon’da *Meşveret*, Milli Mücadele dönemi içinde *İstikbal Gazetesi*’dir. Her iki gazetenin kullanım şeklinde konuyla ilgili basına yansıyan bilgiler çerçevesinde olduğu görülür. Üçüncü, yerel basını kullanırken, burada yer alan haber ve yorumları başka kaynak ya da basın organlarıyla

116 Muzaffer Başkaya, “Trabzon’da İktidara Muhalif Bir Hukukçu: Mahmut Goloğlu”, *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 223-240.

117 Hikmet Öksüz-Muzaffer Başkaya, “Mahmut Goloğlu’nun Trabzon Kalkınmasına Dair Görüşleri”, *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 241-260.

118 Uğur Üçüncü, *Milli Mücadele Yıllarında Trabzon’da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya*, Se-rander Yay., Trabzon 2015.

karşılaştırma yolunu çok nadir olarak tercih etmiştir. Bu eğilim genel olarak basını kullanan araştırmacılar arasında yaygın bir davranıştır.

İkinci araştırma çalışması Uğur Üçüncü'nün çalıştığı konuyla paralel bir araştırma olan İsmail Akbal'ın “*Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*”¹¹⁹ başlıklı çalışmadır. Akbal'ın çalışması zaman aralığı olarak (1918-1923) Milli Mücadele dönemini içermektedir. Akbal, çalışmasında Trabzon yerel basını ve diğer tarih kaynaklarını kullanmıştır. Uğur Üçüncü'nün çalışmasından farklı olarak Trabzon yerel basınıyla ilgili çalışmanın giriş kısmına bir bölüm ayrılarak dönemin 12 gazete ve dergisi hakkında bir değerlendirme yapıldıktan sonra, çalışmanın ilerleyen kısımlarında yerel basından yansımalar kullanılmıştır. Basının kullanım biçiminde basından doğrudan alıntılara yer verildiği gibi diğer belge ve bulguları destekleyici ya da karşılaştırıcı bir teknik kullanılmıştır. Aynı şekilde ulusal basınla yerel basın karşılaştırmaları yapılmıştır.

Üçüncü çalışma Muzaffer Başkaya tarafından yapılan “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat 1923-1950” çalışmadır.¹²⁰ Diğer iki çalışmadan farklı olarak yerel basının sayısal açıdan en fazla kullanıldığı araştıranlardan biridir. 1923-1950 dönemine ait basın tarafından üretilmiş broőür, gazete, dergi ve raporlar şeklinde otuza yakın yerel basın ögesi kullanılmasına karşı, araştırmanın sadece giriş kısmında iki cümlede basın vurgusu yapılmıştır. Kullanılan basın materyalleri hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Basının kullanımını ise ya doğrudan alıntılar ya da iddia ve değerlendirmeleri destekleyici olarak görölmektedir. Basının Başkaya tarafından kullanım biçimi Uğur Üçüncü'nün kullanım biçimine yakındır.

Dördüncü çalışma Sahabattin Özel tarafından yapılan “Milli Mücadelede Trabzon”¹²¹ adlı araştırmadır. Özel'in çalışması birçok farklı arşiv ve belge kaynağı yanında yerel ve ulusal basını da içermektedir. Çalışmada kullanılan kaynaklarla ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır. Dolayısıyla kullanılan ulusal ve yerel basın kaynakları bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Özel'in çalışmasında dikkati çeken husus ise yerel basının ulusal basınla karşılaştırılmalı olarak kullanmasıdır.

Trabzon yerel basının dolaylı delil olarak kullanıldığı araştırmalar arasında çok sayıda makale ve bildirimlerde yer almaktadır. Bunlarda yerel basının

119 İsmail Akbal, *Milli Mücadele'de Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yay., Trabzon 2008.

120 Muzaffer Başkaya, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat 1923-1950*, Serander Yay., Trabzon 2015.

121 Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, TTK Yay., Ankara 1991.

kullanım şekli kitap niteliğindeki araştırmalardan farklılık göstermemeleridir.

Bu kullanım biçimleri dışında eski harfli yerel basın transkripsiyonu yöntemiyle yapılan çalışmalar bulunmasına karşın, bu işin zahmetli olması nedeniyle tarih araştırmacıları tarafından tercih edilen bir çalışma yöntemi olarak görülmemektedir. Trabzon yerel basınında bu şekliyle yayınlanan eserlerden biri II. Meşrutiyet yıllarında yayınlanmış *Hekim Dergisi*'dir.¹²²

Sonuç

Tarih araştırmalarının giderek devlet ve siyaset merkezinden insan ve toplum merkezine kaydığı bir dönemde, Trabzon yerel tarih araştırmalarında basının insan ve toplum merkezli çalışmalara kaynaklık edeceği kuşkusuzdur. Bu açıdan bakıldığında basın-tarih ilişkisi ve bu ilişkinin tarih ve basın tarihi çalışmalarına katkısı giderek artan oranda hem tarihçinin hem de iletişim tarihçilerinin gündemine gelmektedir. İletişim tarihçileri, giderek artan oranda tarihçiliğin yöntem ve tekniklerini kullanırken, tarihçilerde, tarihsel kaynak olarak kullanılan iletişimin verilerini iletişim araştırmaları çerçevesinde kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum İletişimle-tarih bilimini giderek yakınlaştırmaktadır.

Bu çalışmada; Trabzon örneğinden hareketle tarihçilerin 1908-1950 döneminde yayınlanan gazete ve dergileri kullanma biçimi üzerinde duruldu. Buna göre; tarihçiler basın tarihi araştırmacıları olarak, yerel basın ve bu yasında yer alan kişilerle ilgili küçük ve büyük çaplı araştırmalar ortaya koymaktadırlar. Aynı şekilde tarih araştırmacıları sadece basını temel kaynak olarak kullanma yöntemiyle tarihsel sorunlara ışık tutma çabası içerisinde bulunmaktadır. Yine II. Meşrutiyet döneminde günümüze uzanan zaman dilimi üzerinde çalışan tarihçiler için basın temel kaynaklar arasında yerini almış gözükmektedir.

Bu durum bize göstermektedir ki, yakın dönem tarihçiliği, tarihçilik eğilimleri göz önüne alındığında giderek daha yüksek oranda iletişim sektörünün ürettiği ürünleri kullanmak zorundadır. Bunun neticesi olarak; yakın dönem Türk tarihçiliğinin, iletişimin üretmiş olduğu ürünlerin üretilme biçimi ve kullanımı konularında bilgilenmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yerel tarihin ve yakın dönem tarihçiliğinin temel kaynakları olan iletişim ürünlerinin saklanma korunma ve kullanımıyla ilgili bilgi üretiminde bulunma zorunluluğu doğmaktadır.

122 Mustafa Çulfaz, *Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Trabzon Tabipler Odası Yay., Trabzon 2007.

Bu nedenle; tarihçinin arşiv malzemesine dönüşen iletişim sektörü ürünlerinin korunması konusunda;

1. Tarihin kaynağı olarak ortaya konulan gazete, dergi, sözlü ve görünümlü öğelerin kütüphane süreli yayınlar biriminden çıkartılarak, daha titiz bir şekilde korunacağına inanılan arşiv şartlarında korunmasının sağlanması gerekmektedir. Süreli yayınları üzerinde çalışan araştırmacıların yakından bildikleri gibi çok değerli olan birçok malzeme araştırmacılar tarafından fiziksel tahribata uğramaktadır. Bunun önüne geçmenin yollarından biri basın ürünleri arşivi oluşturmaktan geçmektedir.

2. Yerel tarihin giderek önem kazandığı bir dönemde, yerel iletişim sektörü tarafından üretilen ürünlerin aynı şekilde kent arşivi içerisinde saklanmasının sağlanması gerekmektedir.

3. Trabzon yerel basının bulunduğu dağınıklığı göz önünde bulundurduğumuzda, iletişim ürünlerinin belli merkezlerde toplanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Tarihçiler tarafından iletişim ürünlerinin kullanılmasında;

1. Tarihçilik geleneğinin oluşturduğu belge tenkidi yönteminin iletişim ürünleri kullanılırken de aynı şekilde uygulanması.

2. İç tenkit açısından, gazete ve dergiler değerlendirilirken siyasal, toplumsal rolleri ve yayımlandıkları zaman dilimindeki önemleri ortaya konulmalıdır. Tirajları, hedef kitleleri ve buna ulaşma becerileri, mutlaka araştırmalarda belirtilmelidir.

3. Yerel basında yazı yazan kişilerin kimliklerini ortaya çıkartacak küçük ölçekli araştırmaların artmasının sağlanması.

4. Yerel basının kullandığı haber kaynaklarının özellikle yerel haber kaynakları ile ulusal haber kaynaklarının güvenilirliğinin kontrol edilmesi ve bunun için yerel-ulusal basının dengeleyici olarak kullanılması. Yerel haber kaynakları tarafından üretilen haberlerin başka alternatif kaynaklar tarafından teyit edilmesi için farklı arşiv malzemelerinin kontrol amaçlı kullanımının sağlanması.

5. Yerel ve ulusal basının önemli ölçüde saf haber yayınından ziyade yorum haber yayınları yaptığından hareketle, tarih araştırıcısının yorum-haber ayırt etme becerisinin geliştirilmesi. Bunun için iletişim sektörünün temel kavramlarının öğrenilmesi ve öğretilmesinin sağlanması.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

Akbal, İsmail, *Milli Mücadele’de Trabzon’da Muhalefet*, Serander Yay., Trabzon 2008.

Aksoy, Volkan, “Trabzon’da On Temmuz Bayramı Kutlamaları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 13 (2012), s. 49-58.

Albayrak, Hüseyin, *Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009, I-IV*, Trabzon İli İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 2010.

Albayrak, Hüseyin, “Dünden Bugüne Akçaabat Gazeteleri”, *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2014, s. 265-282.

Alemdar, Korkmaz, *İletişim ve Tarih*, İmge Kitapevi Yay., Ankara 1996.

Ayaz, Hüseyin, “II. Meşrutiyet Dönemi Trabzon Basınından Bir rnek: Kehkeşan Dergisi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 14, Trabzon 2013, s. 85-98.

Aytepe, Oğuz, “Milli Mücadele’de ve Gurbette Müfrit Bir Muhalif Ömer Fevzi Eyüpoğlu 1884-1952”, *Toplumsal Tarih*, S. 53 (1998), s. 24-30.

Başkaya, Muzaffer, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon’da Ekonomik Hayat 1923-1950*, Serander Yay., Trabzon 2015.

Başkaya, Muzaffer, “Trabzon’da İktidara Muhalif Bir Hukuku: Mahmut Goloğlu”, *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 223-240.

Bekiroğlu, Onur, “Yerel Kamuoyu Oluşturmada Yerel Basının Rolü: Trabzon rneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

Birinci, Ali, “Trabzon’da Matbuat ve Neşriyat Hayatı 1865-1928, *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, 1-3 Haziran, Samsun 1988, s. 173-188.

Birinci, Ali, “Meşveret Naci Bey ve Gazetesi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 5 (2008), s. 139-150.

Çapa, Mesut-Rahmi Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*, Serander Yay., Trabzon 2004.

Çapa, Mesut, *Faik Ahmet Barutçu Hayatı ve Kişiliği*, Trabzon Valiliği Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon 1998.

Çapa, Mesut, "Trabzon Vilayeti Terakki ve Tali Kulübü", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 113 (1993), s.47-49.

Çapa, Mesut , "Milli Mücadele'de İstikbal Gazetesi" *Atatürk Yolu*, 3/10 (1992), s.133-168.

Çapa, Mesut, "Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., III/10 (1992), s. 133-168.

Çiçek, Rahmi, "Çok Partili Hayata Geçişte Mahmut Goloğlu'nun Yeni-yol Gazetesi'nde Yayınlanan Yazılarının Değerlendirilmesi 1946-1950", *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 497-530.

Çiçek, Rahmi, "Feyz Gazetesine Göre Trabzon'da 1908 Seçimleri", *Akademik Yorum*, S. 2 (1992), s. 42-44.

Çiçek, Rahmi, *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik 1919-1925*, Serander Yay., Trabzon 2011.

Çulfaz, Mustafa, *Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Trabzon Tabipler Odası Yay., Trabzon 2007.

Ercan, Yavuz, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Turhan Kitapevi Yay., Ankara 2014.

Dayı, S. Esin, İstikbal Gazetesi'nde Elviye-i Selase/Üç Sancak Hakkında Haberler", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 3-5 Mayıs 2001, Trabzon 2002, s. 633-643.

Fischer, Claude S. , "Telefon Liderliği Ele Geçiriyor", *İletişim Tarihi*, Ed. David Crowley-Paul Heyer, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s.218-227.

Gürkan, Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yay., İstanbul 1998.

Headrick, Daniel, "Optik Telgraf", *İletişim Tarihi*, ed. David Crowley-Paul Heyer, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 186-198.

Iggers, George G., *Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000.

Keskin, Ömer Ali, “Milli Mücadele’ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğu; İstikbal”, www.dergipark.gov.tr.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul 2010.

Kekerman, nder, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Yayıncı Kitabı Hamdi Efendi ve Trabzon*, Boyut Yay., İstanbul 2014, s. 92-107.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1991.

Odabaşıoğlu, Cumhur, *Trabzon 1869-1933 Yaşantısı*, Tarihsiz Trabzon.

Odabaşıoğlu, Cumhur, *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928*, Karadeniz Gazetesi ve Matbaası Yay., Trabzon 1987.

Odabaşıoğlu, Cumhur, *Trabzon Milli Mücadele Yılları Basını, 1919-1925*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1993.

Öksüz, Hikmet-Muzaffer Başkaya, “Mahmut Goloğlu’nun Trabzon Kalkınmasına Dair Görüşleri”, *Her Yönüyle Mahmut Goloğlu Sempozyumu Bildirileri*, 8-10 Mayıs 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 241-260.

Öksüz, Melek, “Trabzon’da Meşveret Gazetesine Göre Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Ő. 16 (2014), s. 115- 155.

Öksüz, Melek, “Trabzon’da Meşveret Gazetesine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Trabzon’daki Yansımaları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Ő. 14 (2014), s. 57-84.

zbaran, Salih, *Geçmişi Güncelleştirmek Tarihçi İmgesinden Medya Söz-cğne*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2011.

Özel, Sabahattin, *Milli Mücadelede Trabzon*, TTK Yay., Ankara 1991.

Pancar, Emine, “1944-1949 Yıllarında Akçaabat’taki Siyasal, Sosyal, Ekonomik Gelişmelerin Akçaabat ve Yeni Pulathane Gazetelerine Yansımaları”, *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2014, s.317-331.

Sarıcaoğlu, Mehmet Esat- Ömer Ali Keskin, “İstikbal Gazetesinin Milli Mücadeleye Katkısı (1918-1922)”, *Turkish Studies*, Volume 10/5, Ankara 2015, p. 285-306.

Schudson, Michael, “Yeni Gazetecilik”, *İletişim Tarihi*, ed. David Crowley-Paul Heyer, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 208-217.

Stanford, Michael, *Tarih İncelemeleri İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013.

Thompson, John B., “Haber Ticareti”, *İletişim Tarihi*, ed. David Crowley-Paul Heyer), Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 174-179.

Tokgöz, Oya, *Temel Gazetecilik*, İmge Kitapevi, Ankara 2015.

Usta, Veysel, “Trabzon’da Terakkiperver Fırkanın Kuruluşu”, *Tarih ve Toplum*, S. 126 (1994), s. 29-30.

Usta, Veysel, “Milli Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyüpzade Ömer Feyzi ve Esad Ömer Eyyubi”, *Toplumsal Tarih*, S. 49 (1998), s. 47-48.

Usta, Veysel, “Trabzon’da Muhalif Bir Portre: Esat Ömer Eyyubi, Hayatı, Kişiliği, Gazeteciliği ve Yazarlığı”, *Trabzon’da Edebiyat ve Edebiyatta Trabzon Sempozyumu*, 18-19Aralık, Trabzon 2004.

Usta, Veysel, “Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da Bolşevik Bir Aydın: Esat Ömer Eyyubi”, *Kıyı Kültür Sanat Dergisi*, S. 195 (2007), s. 28-37.

Usta, Veysel-Mustafa Çulfaz, “Trabzon’da Tek Sayı Çıkmış Muhalif Bir Dergi: Mihrak”, *Hüseyin Albayrak, Basın I*, s. 695-703.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1998.

Üçüncü, Uğur, “İstikbal gazetesine Göre Doğu Cephesi’nde Türk-Ermeni Savaşı 1920”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 16 (2014), s. 49-58.

Üçüncü, Uğur, *Milli Mücadele Yıllarında Trabzon’da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya*, Serander Yay., Trabzon 2015.

Yaşın, Cem, “Türkiye’de Yerel Basının Yapısal Özellikleri ve Üretim Koşulları”, *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 28 (2009), s. 144-147.

Zeybek, Şerife Nihal, “Akçaabat Tarihinden İki Gazete: Güzel Pulat-hane ve Yeni Pulathane”, *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Nisan 2013, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2014, 283-291.

Gazeteler

Akçaabat Gazetesi, 1 Haziran 1944- 30 Ağustos 1948 sayıları, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi.

Akçaabat Gazetesi, 1 Haziran 1944

Akçaabat Gazetesi, 9 Haziran 1944

Akçaabat Gazetesi, 15 Mart 1946

Çaykara Gazetesi, 8 Ocak 1949-15 Nisan 1950 sayıları, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümü

Çaykara Gazetesi, 11 Şubat 1950

İnan Dergisi, Trabzon Halkevi Yay., S. 24, Trabzon 1946, s. 28

Yeni Pulathane Gazetesi, 7 Ocak 1949- 5 Aralık 1949 toplam 23 sayı Milli Kütüphane Sürekli Yayınlar Bölümü.

Yeni Yol Gazetesi, 10 Kasım 1949